

De Dood

**GRENZELOOS
DICHTBIJ**

Ondernemingsplan 2021-2024
Museum Tot Zover

#1	Vooraf	3
#2	Een terugblik	4
#3	Kansen en risico's 2021-2024	6
#4	Uitgangspunten beleid 2021-2024	7
4.1	Missie en visie	7
4.2	Plaatsbepaling: de leefbare wereldstad	7
4.3	Artistiek-inhoudelijke visie	7
4.4	Programmering	8
4.5	Diversiteit en inclusie	8
4.6	Kenniscentrum	9
4.7	Educatie	10
4.8	Collectie	11
#5	Ambities 2021-2024	12
#6	Marketing en communicatie	13
6.1	Doelgroepen	13
6.2	Branding	13
6.3	Publiciteit	13
6.4	Samenwerkingen	14
6.5	In het museum	14
#7	Programmering	15
7.1	Tentoonstellingen	15
7.2	Presentaties	16
7.3	Lezingen en events in coproductie	16
7.4	Digitale activiteiten	17
7.5	Cultuureducatie	17
#8	Bedrijfsvoering	18
8.1	Personeel	18
8.2	Organisatiemodel, governance code cultuur en fair practice code	18
8.3	Huisvesting	19
8.4	Actualisering museuminrichting	19
#9	Financiën	20
9.1	Toelichting op de begroting	20
9.2	Projectfinanciering	20

Bijlagen

Meerjarenbegroting 2021-2024

Fragmenten uit het gastenboek

Wat schrijft de pers?

Overzicht activiteiten 2017-2020

19^e eeuwse kabinet met herinneringsboekje van mensenhaar. Sinds de opening van het museum een topstuk in de collectie.

VOORAF

De dood raakt en inspireert iedereen, treft alle groepen in onze veelkleurige samenleving, en gaat behalve over verlies vooral ook over het leven en de liefde. Museum Tot Zover zet aan tot reflectie op sterfelijkheid en geeft inzicht in funeraire gebruiken van vroeger, nu en de toekomst. Het museum biedt een podium aan kunstenaars, vormgevers en fotografen en is een verbindende schakel tussen academici en mensen die beroepshalve de dood vormgeven. Het museum brengt een moeilijk onderwerp aantrekkelijk en toegankelijk in beeld en heeft een brede maatschappelijke relevantie. Juist door het te hebben over dit thema – de essentiële levensvragen – leren we van anderen én over onszelf. Dat maakt Tot Zover een relevante instelling voor het vertellen van verhalen van alle Amsterdammers. Tot Zover is het enige museum in Nederland dat onze omgang met de dood als thema heeft.

Museum Tot Zover heeft de afgelopen beleidsperiode grote stappen gezet. We lichten dit toe in de terugblik waar dit plan mee begint. De nagestreefde fysieke bezoekersgroei blijft een knelpunt, al wordt dit deels gecompenseerd door een toename aan social mediavolgers, bezoekers aan activiteiten en veel positieve aandacht in de pers. Want dat er over door ons aangekaarte thema's geschreven wordt is ook van groot belang: Tot Zover is aanjager van gesprekken en debat. In de beleidsperiode 2021-2024 blijft Tot Zover, museum & kenniscentrum, zoeken naar nieuwe wegen dwars door culturen en specialisaties heen. We zetten vooral in op tentoonstellingen met actualiteitswaarde, op diversiteit en op educatie. We laten mensen vertellen over hun relatie tot de dood, het persoonlijkste verhaal, het verhaal dat het meeste gaat over wie je bent en wat je waardeert in het leven. Bij de tentoonstellingen komt een grote variatie aan activiteiten, waarin we veel samenwerken met andere partijen, ook van buiten het museale veld, met inzet op een diverser publiek (dus met diverse makers). Ook de activiteiten vinden deels plaats op andere locaties. Dit alles lukt ons door een uitbreiding van de staf, een verbeteringsslag op het gebied van organisatie en door betere voorzieningen voor een toenemend aantal bezoekers. We zetten een volgende stap op educatief gebied, met het online lespakket en gastsprekers als uitgangspunt. Tot Zover is grenzeloos nabij.

Museum Tot Zover wist en weet veel te bereiken met beperkte middelen, dankzij museale producties en activiteiten met hoge kwaliteit, strategische samenwerking met tal van partners, effectieve inzet van veel vrijwilligers en succesvolle fondsenwerving. Het is uniek te noemen dat Tot Zover in belangrijke mate wordt gefinancierd door bedrijven. Deze situatie laten we graag voortbestaan, want de combinatie is sterk. In 2017 werd het museum opgenomen in het Kunstenplan. Toen konden wij een belangrijke stap zetten in de professionalisering. Bij het schrijven van dit stuk zijn we bijna drie jaar verder en bouwen we door. Dit doen we met opnieuw een relatief kleine stap, waarbij we enerzijds ondersteuning vragen aan het Dr. C.J. Vaillantfonds en anderzijds een essentiële extra bijdrage aan het AFK. Tot Zover groeit al vanaf de opening in 2007 gestaag, in kleine stappen. Maar zonder steun van de gemeente Amsterdam valt het doek. Uitgangspunt van de financiering is dat het gedoneerde bedrag van de grote bedrijven in evenwicht moet zijn met dat uit het Kunstenplan.

*Guus Sluiter,
Directeur Museum Tot Zover
Amsterdam, 28 januari 2020*

In 2017 bestond het museum tien jaar.

Het gaat goed met Tot Zover. Veel doelstellingen die het museum in het ondernemingsplan 2017-2020 formuleerde zijn eind 2019 al bereikt of liggen in het verschiet.

- De **statutaire doelstelling** van het museum is: “De stichting heeft ten doel mensen aan te zetten tot reflectie op dood, sterfelijkheid en rouw, en mensen te informeren over geschiedenis, heden en toekomst van uitvaartculturen, en dit zowel binnen als buiten het geëxploiteerde museum.” Op al deze fronten zijn belangrijke stappen gezet, met name op het gebied van marketing, educatie en verbreding in het maatschappelijk veld.
- Het **museumbezoek** is gegroeid van 4.050 in 2016 tot 5.001 in 2019, een bescheiden stijging van 23%. Indien je echter de bezoekers meetelt van museale Tot Zover-producties op andere locaties, dan telt 2019 in totaal 18.927 bezoekers.
- Het museum speelde actief in op **samenwerking** en heeft coalities met grote en kleine instellingen **binnen en buiten Amsterdam**. Er zijn niet alleen verbindingen gelegd met culturele instellingen maar ook met spelers uit andere maatschappelijke domeinen.
- Museum Tot Zover heeft zich sterk ingespannen om reflectie op sterfelijkheid bij een breder publiek te doen landen. Dit gebeurde via **exposities** die veel publiciteit hebben opgeleverd, bijvoorbeeld *Especiallly for You* over doodskistmarketing (speciaal gericht op millennials), *Hier besta ik* over sterven in eenzaamheid, *De Kist al in Huis* met foto's van Saskia Aukema en de grote thematentoonstelling *De Laatste Aai, eerbetoon aan dode dieren* in 2019/2020. Inspirerend was de kleine tentoonstelling *As you know him* van Norita Pinas, een Surinaams-Nederlandse kunstenaar die hiermee haar marron-roots onderzocht.
- De **vaste presentatie** werd met enkele fraaie objecten verrijkt en met het overzicht *Tot Zover: Tien Jaar Verzamelen* (2017-2018) merkten we hoe sterk de collectie het laatste decennium is gegroeid en hoe jammer het is dat we deze aanwinsten niet vaker laten zien. Er is daarom verder gewerkt aan een plan om aanpassingen aan de vaste opstelling te realiseren.
- Alhoewel Tot Zover aandacht besteedt aan verschillende in **Nederland levende culturen**, vinden wij dit deel van de vaste museale presentatie te statisch en te weinig persoonlijk. Daarom is eind 2019 een korte film van

Marjolein Frijling met interviews over identiteit en de dood (spin-off van *180 Amsterdammers*) opgenomen in de vaste presentatie. Dit is nog niet voldoende. Juist persoonlijke verhalen worden door bezoekers erg gewaardeerd.

- Tot Zover organiseert veel **activiteiten** in het museum en daar buiten, gemiddeld **15 events per jaar**, een stijging van 300% t.o.v. 2015/2016. Frequent doen we dat met partners. Een greep uit de recente activiteiten: koffie- en cakezingen (elke drie maanden, met Linnaeusboekhandel), avondsymposium met VOX-POP en studenten geesteswetenschappen, uitvaartcongres met DELA, diverse symposia en expert-meetings met de Funeraire Academie, filmpremière van Mirella Mironi's awardwinnende *IK BEN*, bijdragen aan Dutch Design Week (tentoonstelling en avond in Parktheater), Museumnacht (winst Nacht Award 2017).
- Dankzij de ondersteuning vanuit het Kunstenplan 2017-2020 is er een **professionaliseringsslag** gemaakt op het gebied van **marketing en communicatie**. Het grote aantal activiteiten wordt goed en professioneel aangekondigd en wordt goed bezocht. De toon van de berichten is consistent, tweetalig en er is een sterke groei in aantal volgers op Facebook (+270%: 2800 in 2019 ten opzichte van 1038 in 2016), en we zijn sinds 2018 actief op Instagram (eind 2019: 749 volgers) en Twitter (eind 2019: 1252 volgers). De gemiddelde *post reach* van het museum op Facebook en Instagram zit rond de 1500 views per bericht. Na een opschoning van het nieuwsbrief-bestand (AVG) schommelt het aantal nieuwsbrief-ontvangers rond de 3000 ontvangers, met een *engagement rating* van 39,8%. Helaas was er een tegenslag: de eerste marketeer werd ziek en er kwam een nieuwe. Voor een kleine organisatie betekent dit een behoorlijke klap.
- Het museum kreeg in 2018 en 2019 een **Google Grant** om de vindbaarheid te vergroten en wordt daarin bijgestaan door INTK, een bureau voor online marketing op gebied van kunst, cultuur en samenleving. Het aantal unieke bezoekers steeg van 33.000 in 2016 tot 50.700 in 2018. Softwareproblemen in 2019 zorgden voor verkeerde SEO-indexaties waardoor het aantal unieke website-bezoekers in 2019 plots daalde naar 38.000. Inmiddels zijn we weer terug waar we waren met gemiddeld 5.000 bezoekers per maand.
- Dankzij de ondersteuning vanuit het Kunstenplan 2017-2020 is er ook een **professionaliseringsslag** gemaakt op het gebied van **educatie**. Er is een prachtig digitaal lespakket *doodgewoonindeklas.nl* gerealiseerd. Het doel van het lesmateriaal is om de dood uit de taboesfeer te halen en leerkrachten concrete handvatten te geven om met het onderwerp in hun klas aan de slag te gaan. Het museum komt dus naar de klas in plaats van andersom. Door een marketingcampagne steeg het aantal gerealiseerde digitale lessen van 23 (2017) naar 81 (2019). Het aantal bereikte leerlingen is 2.000 per jaar. Dit resultaat is positief, maar tegelijk constateren we dat stagnatie dreigt zonder extra inspanningen. Een medewerker educatie is hiervoor hard nodig.

Winnaar N8-award 2017

- Als aanvulling op de digitale lesstof van Doodgewoon in de Klas kunnen leerkrachten sinds 2018 via het museum een **gastles** boeken met iemand uit de uitvaartbranche. Het museum bemiddelt en organiseert jaarlijks trainingen zodat potentiële gastsprekers en ambassadeurs didactisch goed zijn voorbereid. Inmiddels (eind 2019) zijn er ca. 80 gastsprekers door het hele land opgeleid.
- Het museum ontvangt twintig **roc**-schoolgroepen (Zorg & Welzijn) per jaar. Hierin is Tot Zover tamelijk uniek in Amsterdam en tegelijk liggen hier nog veel kansen voor groei.
- Landelijk en in het straatbeeld hadden we groot succes met de **Kleine Hein op Reis** postercampagne in 2017-2018. Elk seizoen kreeg een andere poster en er werd oproepen te reageren. Hier werd veel gebruik van gemaakt. Het belang van de campagne werd benadrukt door enkele negatieve reacties en twee meldingen bij de Reclame Code Commissie, die de klachten ongegrond verklaarde.
- Het museum moderniseerde in 2017 de website www.totzover.nl tot een fris en eigentijds **webplatform** zowel qua inhoud als vorm. De site biedt veel inhoudelijke informatie, digitale tentoonstellingen, een **scriptie-database** met ruim 200 BA- en MA-scripties uit Nederland en België en huisvest ook de digitale landingsplaats van de Funeraire Academie.
- In de periode 2017-2019 is de **bibliotheekcollectie** aanzienlijk uitgebreid met schenkingen van particuliere verzamelaars en het ontsluiten van grijze literatuur, hierdoor telt de bibliotheek thans 2000 banden en periodieken (+60%) over de Nederlandse dood- en rouwcultuur.
- Het museum werd in 2017 opgenomen in het **Nationaal Museumregister** en is lid van de Museumvereniging, van de International Association of Funeral Museums, de European Federation of Funeral Museums, van het Overleg Amsterdamse Musea (OAM) en van het Marketing Overleg Amsterdamse Musea (MOAM). De directeur van Tot Zover is bestuurslid van de Stichting Samenwerkende Amsterdamse Musea (SAM), sinds 2018 adviseur van het Museum für Sepulkralkultur in Kassel en sinds 2019 adviseur bij het Mondriaan Fonds.
- De locatie op de rijksmonumentale begraafplaats **De Nieuwe Ooster** is een enorme meerwaarde en tegelijkertijd voor veel mensen een reden om ons *niet* te bezoeken. De aard van de locatie intensificeert het museumbezoek en is voor veel kunstenaars een reden om bij ons te willen exposeren. Dit geldt ook voor theatermakers. Ook kunnen we de begraafplaats als een soort buitenmuseum gebruiken, uiteraard altijd in nauw overleg met de begraafplaats. In 2019 participeerde het museum met twee buitenprojecten aan de tweejaarlijkse gedenkmanifestatie *Herinnering Verlicht* van De Nieuwe Ooster.
- Na het onverwachte en merkwaardige besluit van de inmiddels vertrokken directeur van De Nieuwe Ooster om het gezamenlijke **café Roosenburgh** per direct te sluiten (zomer 2019), ontstond er veel **commotie** (artikelen in Parool en NRC). We wisten ons gesteund door veel reacties uit de buurt en van ouderenorganisaties. Het bleek dat het café een belangrijke sociale functie heeft,

belangrijker dan we dachten. Gelukkig is het gelukt om het café open te houden, met dank aan extra inspanningen van het museum en de vrijwilligers. Tot 1 oktober 2020 verzorgt Tot Zover de bedrijfsvoering en indien we dat blijven doen, zullen we de buurtfunctie en voorzieningen versterken.

- De **staf** is met 2,75 fte nog altijd klein, al heeft het museum bewezen dat er met weinig mensen en middelen bijzonder veel kan worden gedaan. Vanwege uitdienst-treding wegens ziekte van de loongesubsidieerde curator eind 2017 moest het museum het vanaf dat moment zonder tentoonstellingsmaker stellen. Weliswaar kon dit voor een klein deel met extra uren voor de projectleider kenniscentrum worden opgevangen, maar de directeur en genoemde projectleider moesten bijzonder veel uren in het maken van tentoonstellingen steken. Deze lacune kan niet langer blijven bestaan. Daarbij kwam dat door zwangerschap en ziekte van de marketingmedewerker in 2018 sommige marketingtaken tijdelijk werden overgeheveld naar de directeur en projectleider kenniscentrum. Zo kwetsbaar is een klein museum.
- De **bestuurssamenstelling** en de **statuten** zijn veranderd. De statuten zijn compleet vernieuwd en er is een bestuursreglement en een directiereglement geïntroduceerd. Dit alles conform de uitgangspunten van de **Governance Code Cultuur**. Het aandeel van bestuursleden met een achtergrond in de uitvaartwereld is verkleind ten gunste van leden met een cultureel profiel.
- Voor **projecten** heeft het museum tot nog toe met succes een beroep gedaan op de **cultuurfondsen** en op fondsen uit de uitvaartsector. In de periode 2017-19 is er € 121.788 op die wijze verkregen van het Mondriaan Fonds, de experimenteerregeling van het Mondriaan Fonds, het VSBfonds, het Prins Bernhard Cultuurfonds en het Dr. C.J. Vaillantfonds. Hiervan was € 50.000 bestemd voor het kenniscentrum en educatie.
- Tot Zover speelt een rol in **talentontwikkeling** van kunstenaars en is de afgelopen beleidsperiode projecten aan gegaan met onder meer Kim van Norren, Satijn Panyigay, Norita Pinas, Audrius Kiauciunas, Roos van Geffen en Sarah Grothus (2020) en studenten van de Foto-academie, Breitner Academie en Reinwardt Academie uit Amsterdam, Willem de Kooning Academie uit Rotterdam.

Museum Tot Zover kan ook voor de periode 2021-2024 op veel positieve ontwikkelingen rekenen:

- Tot Zover is het enige museum over de dood in Nederland. Het heeft ervaring met het organiseren van tentoonstellingen en events, en heeft daarin een goede reputatie opgebouwd.
- Het thema is zeer actueel en veel organisaties doen er wat mee. Dit biedt kansen voor samenwerkingen, uitwisselen van expertise en projecten (incl. tentoonstellingen) op andere locaties.
- Het thema biedt volop kansen op het gebied van diversiteit en inclusiviteit.
- Door verdere toename van het toerisme in Amsterdam en toename van het aantal gepensioneerden met veel vrije tijd, groeit het aantal potentiële bezoekers.
- De oostelijke binnenstad ontwikkelt zich, mede dankzij de samenwerking van de culturele instellingen, als aantrekkelijk tweede toeristisch kwartier in de stad. Er zijn veel culturele instellingen en organisatie in Oost, maar die zijn sterk geconcentreerd in het oude Oost (Oosterparkbuurt en Indische Buurt). In de buurten om Tot Zover heen – Watergraafmeer, Park de Meer/Science Park, Duivendrecht (onderdeel MRA), De Omval, Amsteldorp, Betondorp en Amstelhoek – zijn er nauwelijks culturele initiatieven. Wij zien kansen in betere samenwerking met culturele in initiatieven in oud-Oost (Cultuurhuis Oost).
- Een pluspunt is de locatie op het terrein van gedenkpark De Nieuwe Ooster, rijksmonument en arboretum ineen. Begraafplaatsbezoek staat vooral bij buitenlandse toeristen op de agenda. Verdere samenwerking met het gedenkpark – uitbreiding audiotour naar nieuw gedeelte, meer rondleidingen, organisatie events – biedt veel kansen. In de bijlagen bij de Hoofdpijnen kunst en cultuur 2021-2024 wordt De Nieuwe Ooster genoemd als bijzonder cultureel erfgoed.
- Tot Zover is een kleine instelling en heel benaderbaar voor jonge kunstenaars en andere creatieven. Zij doen dit ook geregeld. Zo kunnen we zulke talenten gemakkelijk een plek bieden. Er zijn goede contacten met kunstopleidingen. Het museum heeft sowieso een groot netwerk en uitstekende relaties met de Amsterdamse musea en de academische wereld.
- Door de goede ervaringen met het ontwikkelen van lespakket Doodgewoon in de klas weten we dat er veel kansen zijn op educatief gebied.
- Door het overnemen van de bedrijfsleiding van café Roosenburgh – thans tijdelijk tot oktober 2020 – zijn er mogelijkheden om het assortiment in het café aantrekkelijker te maken en de voorziening beter geschikt te maken voor museumevents en buurtbewoners.
- Het museum draagt bij aan de door de gemeente nagestreefde profilering van Amsterdam als een stad van tolerantie, sociale betrokkenheid en culturele diversiteit. Deze boodschap is altijd actueel en maatschappelijk relevant.

Het museum moet ook met minder positieve effecten rekening houden:

- Het thema 'de dood' is zowel een kans als een bedreiging. Veel mensen vermijden het onderwerp en hebben er angst voor. Dat geldt des te meer voor de locatie: een begraafplaats en crematorium die velen associëren met onprettige herinneringen. De naam, Nederlands Uitvaart Museum Tot Zover, helpt niet vanwege het woord 'uitvaart'. Aanpassing van de naam wordt thans besproken met communicatiebureau KesselsKramer.
- Een bedreiging voor het museum is de grote concurrentie van museaal aanbod in Amsterdam. We maken prikkelende tentoonstellingen, maar gaan altijd voor inhoud en nooit voor sensatie. Het is daarom nodig om veel activiteiten te organiseren om zo steeds op de radar te blijven.
- De afwezigheid van culturele instellingen in de omgeving is ook een nadeel omdat er niet van instelling naar instelling kan worden 'gehopt'; dit is bijvoorbeeld te merken tijdens Museumnacht.
- Het ontbreekt onze gastheer, De Nieuwe Ooster, aan een strategische meerjarenvisie inzake de sociaal-culturele en cultuurhistorische meerwaarde van de plek in het algemeen en het museum in het bijzonder.
- De vaste presentatie is twaalf jaar oud en past niet meer bij de koers die het museum voorstaat. Er is destijds bijvoorbeeld geen rekening gehouden met het organiseren van tijdelijke tentoonstellingen. Een gedeeltelijke aanpassing en actualisering is noodzakelijk.
- Uitbreiding van de educatieve activiteiten kost menskracht die we momenteel niet hebben. De staf is klein.
- Er is een toenemende druk op de cultuurfondsen. Meer organisaties willen gebruik maken van het beschikbare geld. Daarnaast is het museum, vanwege zijn droeve thematiek, voor de meeste commerciële bedrijven niet interessant. We hebben bedrijven uit de uitvaartsector als donateurs maar bij bedrijven daarbuiten maken we nauwelijks kans.

Studenten bezoeken *Hier Besta Ik* (2018)

4.1 MISSIE EN VISIE

Museum Tot Zover is dé autoriteit op het gebied van onze omgang met de dood en maakt daarover museale en educatieve producties van hoge kwaliteit. Deze producties zijn kunstzinnig, informierend en/of prikkelend. Tot Zover treedt de dood helder en open tegemoet, schuwt pijnlijke onderwerpen niet en neemt stevige standpunten in als dat nodig is. Het museum heeft een spilfunctie en verbindt creatieven en publiek, experts en amateurs, wetenschap en praktijk.

Het thema, de dood, is iets waar mensen liever niet aan denken en wat tegelijkertijd enorm fascineert. Hoe we omgaan met de dood vertelt wie we zijn, waar we vandaan komen, wat we denken en wat we geloven. Het besef van de eindigheid van het leven intensiveert dit leven. Het hebben van kennis van tradities rondom de dood versterkt het begrip voor anderen, voor afwijkende of nieuwe gebruiken en voor andere culturen.

4.2 PLAATSBEPALING: DE LEEFBARE WERELDSTAD

Museum Tot Zover wil de kennis en het bewustzijn op dit gebied vergroten bij het publiek en mensen aanzetten tot reflectie op de dood (en daarmee op het leven), en neemt daarmee een unieke plaats in. Sterfelijkheid, rouw en rituelen zijn belangrijke inspiratiebronnen voor kunstenaars, vormgevers en schrijvers. Museum Tot Zover biedt hen een podium. Door middel van samenwerking met anderen kan het museum effectief opereren en organisaties, groepen en individuen met elkaar verbinden.

Daarom passen wij het beste bij *leefbare stad* als een van de langetermijnontwikkelingen en thema's van de gemeente Amsterdam. De almaar toenemende drukte in de stad, gecombineerd met andere ontwikkelingen op het gebied van klimaat, migratie, digitalisering, etc. maakt dat leefbaarheid een zeer belangrijke opgave is en blijft. In deze verwarrende en dynamische tijd is er behoefte aan duiding, identiteit, zingeving en verdieping. In ons museum en met onze activiteiten zorgen we daar elke keer weer voor. In ons museum en op onze locatie (de begraafplaats) kan men in alle rust zich informeren, laven en verbazen. Sommige bezoekers omschrijven het als 'thuiskomen',

voelen zich geborgen en zijn geraakt. We organiseren ook veel activiteiten die zich kenmerken door kleinschaligheid en intimiteit, bijvoorbeeld lezingen, maar ook dans en theater. Dit wordt erg gewaardeerd en dergelijke activiteiten zijn ook praktisch altijd uitverkocht. Bij het leefbaar houden van de stad hoort ook dat bewoners over elkaar moeten leren. Dat kan bij ons zowel in de vaste museale presentatie (onderdeel uitvaartrituelen van in Nederland levende culturen/film Marjolein Frijling, 180 Amsterdammers-special edit) als tijdens tentoonstellingen en activiteiten.

In de Hoofdpijnen kunst en cultuur 2021-2024 wordt beschreven dat er in Amsterdam Oost veel cultureel aanbod is, maar dit geldt voor slechts een deel van Stadsdeel Oost. Juist om Tot Zover heen is er nagenoeg niets op cultureel gebied; het nabijgelegen Huize Frankendael beëindigde eind 2018 de kunstprogrammering. Daarom vervult Tot Zover een belangrijke rol in de buurt. Wij sluiten ook graag aan bij het Cultuurhuis Oost en gaan samenwerken met Framer Framed. Zo maken we Oost groter en beter leefbaar.

Het museum is belangrijk voor de buurt en de stad omdat het een plaats biedt van rust, verdieping en ontmoeting voor mensen die met de dood te maken hebben (vrijwilligers, nabestaanden-café, bezoekers, etcetera). Het slaat bruggen tussen mensen uit verschillende culturen en informeert de schooljeugd over omgaan met de dood. Zo draagt het bij aan de leefbaarheid van Amsterdam.

Overigens voelen wij ons ook verwant met het thema wereldstad, aangezien ons museum juist laat zien hoe verschillende groepen mensen van verschillende afkomsten omgaan met dood, rouw en rituelen. Voorts brengen wij actief het monumentale gedenkpark De Nieuwe Ooster onder de aandacht, een groene oase in de stad en een belangrijk nationaal cultuurhistorisch monument.

4.3 ARTISTIEK-INHOUDELIJKE VISIE

De dood kan op vele manieren worden benaderd, maar bij Tot Zover is er altijd een culturele invalshoek. Kunstenaars kiezen regelmatig voor een persoonlijk perspectief en dat levert ontroerende en intieme tentoonstellingen of voorstellingen op.

Werk van Léon van Opstal op het raam van de Grote Zaal tijdens *De Laatste Aai* (2019/2020)

Tot Zover houdt van de mix en zet hier thematentoonstellingen en tegenover die zowel prikkelend als maatschappijkritisch zijn. Actualiteitswaarde is een belangrijke factor.

We zoomen regelmatig uit voor analyses en beschouwingen in symposia, expertmeetings of talkshows. We laten mensen nadenken over dood en sterfelijkheid, en daarmee over het leven. Alleen mooi is niet goed genoeg. Sommige projecten gaan heel diep en zijn niet voor iedereen en bij andere is de diepgang minder. Dat maakt ons niet uit. Van belang is dat we aanzetten tot reflectie, tot nadenken, al is het maar even.

Tot Zover toont allerlei soorten kunst van allerlei soorten makers. Niets sluiten we uit. Fotografie, schilderkunst, video, installaties, theater, performance, poëzie, spoken word, dans – juist zo kunnen we ons thema op allerlei manieren ontsluiten en beroeren. Essentieel is dat we de bezoekers of deelnemers raken, dat er iets met ze gebeurt, dat ze gaan nadenken. We kiezen in veel gevallen voor jonge kunstenaars. Vanwege onze geringe omvang is een solotentoonstelling van een internationale topkunstenaar niet voor de hand liggend. Desalniettemin leveren gerenommeerde kunstenaars geregeld een bijdrage aan groeps-tentoonstellingen (herman de vries, Stephan Vanfleteren, Rabih Mroué, Melanie Bonajo, Xu Bing).

Optreden van Poetry Circle Nowhere tijdens Museumnacht 2017

4.4 PROGRAMMERING

De grootste projecten zijn uiteraard de tentoonstellingen en daar hangen doorgaans veel kleinere activiteiten aan vast. Met de exposities in 2021-2024 verkennen we weer nieuwe terreinen, want de mogelijkheden met ons thema zijn onbegrensd. Museum Tot Zover richt zich in de komende beleidsperiode op het organiseren van tentoonstellingen (en activiteiten) op de eigen locatie én op andere locaties. We beginnen daarmee in 2021, als we een grote tentoonstelling maken in en met OBA Oosterdok. Strategische samenwerking is een belangrijk middel van Museum Tot Zover om als kleine instelling steeds nieuwe doelgroepen te bereiken. Het museum zoekt en werkt daarin graag met makers van een bi-culturele of niet-westerse achtergrond. Co-creatie maakt Tot Zover sterker.

Weliswaar is talentontwikkeling geen kerntaak, toch draagt het museum structureel bij aan de professionele ontwikkeling van jonge kunstenaars. Mondriaantalenten en pas afgestudeerde studenten krijgen bij ons tijd en ruimte om te exposeren, soms met extra inhoudelijke begeleiding. Zo realiseert fotograaf Satijn Panyigay een langdurig project over complexe rouw en krijgt zij ook opdrachten van en via

het museum. Daarbij zijn er regelmatig samenwerkingen met academies, en doen studenten bij het museum werkervaring op. Middels de Best Of Class-reeks krijgen jong afgestudeerden kans hun werk te presenteren in een professionele setting. Incidenteel begeleiden we studenten met een afstudeeropdracht rondom rouw.

In de periode 2021-2024 nodigen we gastcuratoren uit en hebben we een parttime conservator presentaties in dienst met een fingerspitzengevoel voor talent en al wat leeft, ontregelt en ontroert. Nog niet alle tentoonstellingen liggen vast, aangezien we ruimte willen houden voor onverwachte ontmoetingen en voorstellen. Zo hebben we al veel mooie kleinere projecten gerealiseerd en bieden we ruimte voor talent. Overigens geldt dit niet alleen voor beeldende kunst. We hebben al ervaring opgedaan met theater en willen meer ruimte bieden aan toneel en ook dans. Kleinschalig uiteraard en de kracht zit in de locatie: voorstellingen bij ons krijgen extra lading doordat we op een begraafplaats zitten. De Grote Zaal ligt half verzonken in het maaiveld met aangrenzend een grafzerkentuin.

Onze tentoonstellingen worden zeer goed beoordeeld door pers en publiek; viersterren-recensies zijn geen uitzondering. Ze zijn relatief goedkoop en toch zijn ze soms misschien wel op een té hoog niveau uitgevoerd. We streven er naar tentoonstellingen eenvoudig te houden in de uitvoering, opdat ze in uren en kosten beheersbaar zijn. Teksten worden in veel gevallen eenvoudigweg in huis opgemaakt en geprint, luxe vitrinebouw wordt vermeden, hergebruik is een uitgangspunt en vaak is het goed om gebruik te maken van kunstwerken die reeds zijn geproduceerd.

Tussen de tentoonstellingen komt er meer ruimte voor de delen van de collectie die om uiteenlopende redenen niet altijd kunnen worden getoond. De jubileumtentoonstelling *Tien Jaar Tot Zover* (2018) leerde ons dat onze collectie veel verborgen schatten heeft.

4.5 DIVERSITEIT EN INCLUSIE

De dood is bij uitstek iets wat belangrijk is in alle culturen. Culturen en religies worden in sterke mate gedefinieerd door de omgang met de dood. Het is vormend om daar actief kennis van te nemen, enerzijds om de verschillende culturen beter te begrijpen en anderzijds om zelf beter te kunnen reflecteren op dood, rouw en daarmee samenhangende rituelen. De missie van Museum Tot Zover omvat het stimuleren van reflectie op de dood van veel kanten en het museum ziet het als taak om in alle facetten een afspiegeling te zijn van de rijkgeschakeerde Amsterdamse bevolking. Sinds de opening van het museum in 2008 is de verhaallijn rituelen en cultuur één van de meest gewaardeerde onderdelen van de vaste presentatie. Roc-groepen komen hiervoor speciaal naar het museum en ook in het digitale lespakket is het een belangrijk onderdeel.

De 'rituelenzaal' is uitgerust met zeven doodskisten die elk middels beeld, audio en objecten een in Nederland levende bevolkingsgroep vertegenwoordigen. Maar daarmee vertel je niet het hele verhaal, mensen worden immers niet gedefinieerd door hun geloof of culturele achtergrond alleen.

In 2019 is de vaste rituelenpresentatie uitgebreid met een korte film van Marjolein Frijling, die Amsterdammers van alle nationaliteiten interviewde, over identiteit en de dood (spin-off van *180 Amsterdammers*). Dit is nog niet voldoende. Juist persoonlijke verhalen worden door bezoekers erg gewaardeerd.

Kistenopstelling in De Rituelenzaal

De kansen zitten de komende jaren vooral op het gebied van het actief bij Tot Zover betrekken van mensen met een niet-westerse achtergrond. We omarmen de Code Diversiteit & Inclusie en nemen de vier p's als leidraad: programmering, personeel, publiek en partners. Overigens geeft Tot Zover al jaren de ruimte aan kunstenaars vanuit een andere culturele achtergrond (bijvoorbeeld Norita Pinas, Rabih Mroué, Leonid Tsvetkov, Aureus Kriauciunas, Eunhae Kwon en Mirella Muron) en dit blijven we doen. Maar in de komende beleidsperiode willen we ook werken met een curator van niet-westerse afkomst (bijv. Richard Kofi) en geven we met een tentoonstelling aandacht aan omgang met de dood onder jonge mensen van Surinaamse afkomst (2021). Ook de Ghanese doodscultuur is onderwerp van een expositie in 2023. Bij andere tentoonstellingen (bijvoorbeeld die over mode en over bloemen) kijken we ook buiten ons westers perspectief.

Directeur Guus Sluiter organiseerde met de Salon de Museologie al diverse debatten over inclusie, over bijvoorbeeld slavernij in de museale context en hij verwerkte zijn nieuwe inzichten in een radicale wijziging van een oud tentoonstellingsidee van het museum, namelijk het maken van een grote expositie over uitvaartrituelen in Suriname (zie verder: paragraaf 7 activiteiten). De stafleden hebben allen een groot netwerk in de culturele sector en in deze netwerken zitten veel mensen met andere culturele achtergronden dan de witte Nederlandse. Ook in de persoonlijke, relationele sfeer zijn de banden 'divers'. Toch is het uitbreiden van ons netwerk in de periode 2021-2024 inzake diversiteit en het bereiken van een meer divers publiek een uitdaging. Als kleine organisatie moeten weinig mensen veel doen. Er moet een balans worden gevonden in alle taken. Met het oog op de geplande tentoonstellingen zullen we ons gaan oriënteren hoe wij de Surinaamse en West-Afrikaanse doelgroepen het beste kunnen bereiken. Daarbij willen we standaard actief gaan werven in groepen van niet-westerse afkomst. We vinden het lastig aantallen te noemen omdat we onze bezoekers niet willen enquêteren over hun etnische achtergrond. Tot Zover is gevestigd op

begraafplaats De Nieuwe Ooster, dat is voor Surinaamse-Nederlandse creolen de belangrijkste begraafplaats van Nederland, daarom zullen we ons vooral ook op deze doelgroep richten. Het museum zoekt actief naar personeelsleden (en bestuursleden) met een niet-westerse achtergrond. Tot op heden had dat geen resultaat, maar bij een volgende vacature voor een betaalde medewerker zullen we daarom ook gaan werven via Colourful People.

Behalve culturele diversiteit heeft Museum Tot Zover ook oog voor inclusieve cultuur in de breedte. Namelijk dat we relevant en aantrekkelijk wensen te zijn voor een waaier aan mensen – ongeacht maatschappelijke achtergrond, gender en beperking. Tot Zover biedt sinds de opening in 2008 werkplekken aan mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Naast een betaalde conservator (tot 2018) gaat het vooral om vrijwilligers op kantoor en in het café. In veel gevallen kunnen oudere vrijwilligers zo ontsnappen aan de eenzaamheid, bijvoorbeeld na het overlijden van een partner. Diverse vrijwilligers hebben hun levensgezel begraven of gecremeerd op De Nieuwe Ooster. Er zijn ook vrijwilligers die afstand hebben tot de arbeidsmarkt of die in een re-integratietraject zitten.

De staf bestaat grotendeels uit vrouwen, net als het vrijwilligersbestand. In bestuur en raad van advies kan het aandeel vrouwen omhoog. Tot Zover geeft bijzonder veel ruimte aan vrouwelijke kunstenaars. In de periode 2017-2020 exposeerden 28 vrouwelijke kunstenaars in het museum, dat is 72% van het totaal aantal exposanten. Hierop scoort Tot Zover v r bovengemiddeld want er bestaat grote genderongelijkheid op dit gebied bij kunstinstellingen. Dit zal niet anders zijn in de periode 2021-2024.

Still uit de film *180 Amsterdammers* (special death-edit) van Marjolein Frijling.

4.6 KENNISCENTRUM

Tot Zover profileert zich als museum en kenniscentrum over onze omgang met de dood. Er is een bibliotheek aanwezig, maar een kenniscentrum is meer dan dat. Het belangrijkste is ons netwerk, dat zeer groot is, en sinds 2014 het penvoorderschap van Funeraire Academie. Funeraire Academie is een platform voor kennisdeling tussen de academische wereld, de uitvaartwereld en bijgevolg een breder publiek waarbij het museum de culturele spil vormt. Dat resulteert in minimaal twee kennisbijeenkomsten, symposia en/of debatten per jaar. Soms zijn de bijeenkomsten thematisch gekoppeld aan Tot Zover tentoonstellingen.

We verrichten geen wetenschappelijk onderzoek in huis, maar de voor het museum relevante wetenschappelijke kennisontwikkeling is gefundeerd in de samenwerking met Tilburg University en Radboud Universiteit. Voor hen is de samenwerking met het museum een vorm van kennisvalorisatie en mede daarom geniet de projectleider Kenniscentrum een 'extramurale' promovendus-status, wat haar toegang geeft tot relevante onderzoeken, publicaties en deelname aan de academische werkgroep DONE (Doods-onderzoekers Nederland). In de publicatiereeks 'Funeraire Academie Teksten' worden resultaten van Funeraire Academie bijeenkomsten verzameld en via open acces beschikbaar gesteld. Het museum verleent redactionele medewerking aan de twee landelijke uitvaartvakbladen door het verzorgen van een kunstrubriek en een academische kennisrubriek. Deze zijn ook op de eigen museumwebsite te lezen en worden gedeeld via social media. Als online platform is uitbreiding van de scriptiedatabase met onderzoeksartikelen een reëel perspectief.

Bezoek aan Museum Romeinse Katakomben (2017), activiteit van de Funeraire Academie

De bibliotheek is op afspraak toegankelijk voor bezoekers en in de afgelopen twee jaar zijn tientallen studenten, journalisten, auteurs of collega's van andere musea geholpen met vragen en onderzoek. Het museum assisteert jonge onderzoekers bij crowdfunding. Het kenniscentrum wil zich in de toekomst actiever opstellen richting publiek. De pers klopt vaak aan als het gaat om duiding. Om belangstellenden die op zoek zijn naar specifieke informatie over doodscultuur ook op weg te helpen is een meer omvangrijke vraagbaak- en woordvoerdersfunctie gewenst. Dit is moeilijk uitvoerbaar wegens beperkte personele bezetting. Samen met organisaties uit de uitvaartsector wordt gewerkt aan het opzetten van een groot kenniscentrum dat mede namens alle koepelorganisaties activiteiten zal organiseren en onderzoek zal faciliteren en entameren. De plannen zijn op dit moment nog te prematuur om rekening mee te houden en de verwachting is dat het nog enkele jaren duurt om tot een uitgewerkt en door alle partijen gedragen plan te komen. Uiteindelijk kan dit voor Tot Zover van groot belang zijn, ook in financieel opzicht.

4.7 EDUCATIE

In de afgelopen beleidsperiode richtte het museum zijn pijlen op de realisatie van een digitaal educatief lesprogramma www.doodgewoonindeklas.nl voor het primair onderwijs met landelijk bereik. Dit vanwege het bovenmatige aanbod van museumlessen in Amsterdam en de neiging van leerkrachten om begraafplaatsbezoek te mijden.

De digitale lesomgeving krijgt goede evaluaties door leerkrachten en leerlingen, is flexibel qua opzet en brengt het museum naar de klas in plaats van andersom. Praten over de dood zou een vast onderdeel van het curriculum moeten zijn. Praat erover vóór de tranen: niet pas als er zich een crisissituatie voordoet en rouwprotocollen worden afgestoft. Onderzoek wijst uit dat driekwart van alle kinderen in hun basisschoolperiode een overlijden van dichtbij meemaakt. Dan moet je daar wat mee in de les. Kinderen leren omgaan met verlies en verdriet is van vitaal belang, ze zijn er nieuwsgierig naar en willen graag ervaringen delen. Het digitale lespakket biedt leerkrachten inzicht, handige tools en leuke werkvormen voor een onderwerp dat buiten hun comfortzone ligt. De lessen scheppen verbondenheid. Leerkrachten en ouders geven aan dat ze geraakt zijn door de uitgewerkte opdrachten, gedichten en bucketlists. En het is niet alleen maar droefenis, er kan ook best gelachen worden. In 2019 is doodgewoonindeklas.nl 81 keer klassikaal ingezet met een bereik van ca. 2.400 leerlingen.

Het digitale aanbod is sinds 2017 uitgebreid met het pilot-project *Gastles in de Klas*, en kent in najaar 2019 inmiddels tachtig ambassadeurs en gastsprekers van Groningen tot Maastricht. Een gastspreker heeft een beroep dat met de dood te maken heeft en vertelt daarover in de klas. Het aantal gerealiseerde gastlessen groeit gestaag van twee in 2017, vijf in 2018 en acht in 2019. In de beleidsperiode 2021-2024 groeit dit naar 20 gastlessen per jaar en 4.000 gebruikers (160 schoolgroepen) van doodgewoonindeklas.nl.

Dit kan gerealiseerd worden door extra investeringen in marketing en metingen. Ook wordt het museumnetwerk uitgebreid met een aantal pabo's – met wie contact is gelegd tijdens de onderwijsbeurzen. Pabo-rondleidingen bij Museum Tot Zover en speciale lesprogramma's rondom *Doodgewoon in de Klas* worden in overleg met de pabo-coördinatoren samengesteld.

De eerste pilot in 2019 was positief en we rollen dit samen verder uit in de periode 2021-2024.

Scholen die ons reeds weten te vinden zijn roc's, richting Zorg en Welzijn. Het educatieve programma voor rocscholieren bestaat uit rondleidingen door de vast presentatie door een museumgids-vrijwilliger. In 2020 staat een verkenning gepland voor de realisatie van voorbereidings- en verwerkingslessen op school. In 2021-2024 is het vaste aanbod voor roc-groepen zorg en welzijn uitgebreid en nog beter toegesneden op de vraag van het onderwijs.

Voor schoolbezoek uit het basisonderwijs leert de ervaring dat samenwerking met Amsterdamse cultuureducatie-instellingen positieve resultaten geeft. In 2018 en 2019 is samengewerkt met Stichting De Rode Loper op School en de Stichting JAM - die jaarlijks kunstschooldagen organiseert voor achtstegroepers. Met De Rode Loper op School is een speciaal educatief programma gemaakt bij de tentoonstelling *De Laatste Aai, eerbetoon aan dode dieren*. Dit was een groot succes en zorgde voor deelname van tien schoolgroepen (primair onderwijs), enthousiaste leerlingen, blij verraste ouders en opgeluchte leerkrachten. In de komende beleidsperiode 2021-2024 bouwt het museum hierop voort. Enerzijds gaan we het thema 'dode (huis)dieren' verweven in de permanente presentatie, net als de dierensafari over de begraafplaats met een stadsecoloog: daarmee geven we vorm aan een aantrekkelijk en relatief laagdrempelig educatief aanbod dat we permanent kunnen aanbieden aan scholen. Anderzijds ontwikkelen we bij de tijdelijke tentoonstellingen jaarlijks een schoolproject i.s.m. De Rode Loper op School. Voor al deze ambities is wel uitbreiding van de staf noodzakelijk met een praktische educator.

4.8 COLLECTIE

De collectie bestaat overwegend uit objecten die te maken hebben met de Nederlandse uitvaartcultuur en is in haar samenhang cultuurhistorisch gezien van waarde, maar kent nauwelijks werkelijk waardevolle objecten. Het museum bezit een grote collectie rouw- en herinneringswerken, vier historische lijkkoetsen, veel miniatures van lijkkoetsen en de collectie miniatures van rouwauto's is met ruim 250 de grootste van Europa. Veel objecten zijn verbonden met de uitvaartbranche of met de lijkbezorging. Vermeldenswaard zijn ook objecten zoals gebruikt bij uitvaartrituelen van diverse in Nederland levende culturen, denk aan de ingrediënten voor een moderne moslim-uitvaart zoals lotuspoeder, kamfer en musk. De laatste jaren heeft het museum een mooie collectie fotografie opgebouwd en zijn er bijzondere hedendaagse rouwobjecten de collectie binnen gekomen, vaak ook afgestudeerobjecten van de Nederlandse kunst- en designacademies. Er is geen actief verwervingsbeleid. Bij verwerving volgt het museum de Ethische Code voor Musea en bij afstoting past het museum de LAMO (Leidraad Afstoting Museale Objecten) toe.

Objecten worden door vrijwilligers geregistreerd met behulp van ADLIB Museum. Museum Tot Zover huurt een depot van Museum Nienoord in Leek (Groningen). Er wordt doorgevoerd aan registratie en juiste opslag van objecten, maar er kan geen prioriteit worden toegekend aan de conservering van de collectie textiel of aan onderzoek. Wel wordt overwogen een deel van de collectie online te presenteren.

De collectie van Museum Tot Zover is overgedragen aan de Stichting Funerair Erfgoed (SFE). De SFE heeft haar collectie in langdurige bruikleen gegeven aan het museum. Zo is geborgd dat de collectie bij elkaar blijft. Het museum toont ook verschillende langdurige bruiklenen van particulieren en enkele organisaties.

Het museum bezit een prachtige collectie urnen, ontworpen door beeldend kunstenaar Maria van Kesteren (1933).

- Het blijft lastig **bezoekers** naar een museum met een droevig onderwerp op een begraafplaats te krijgen, maar we geloven dat het bezoek aan het museum zelf kan groeien tot 8.000 bezoekers in 2024 door een openvolging van uitstekende exposities met bijbehorende activiteiten voor wisselende doelgroepen.
- Tot Zover organiseert in elk geval tweejaarlijks een tentoonstelling op een **andere locatie**. Zo heffen we de drempel van de enigszins afgelegen begraafplaats op en maken we gebruik van de netwerken van onze partners. Afhankelijk van die locatie levert dat 1.000-15.000 extra bezoekers op.
- **Co-creatie**: Tot Zover werkt regelmatig met andere makers, te beginnen met de tentoonstelling *Levende Doden* in 2021.
- **Diversiteit en inclusie** staan hoog op de agenda. Tot Zover zet vooral in op het bereiken van Amsterdammers met een niet-westerse achtergrond. Dit gaat over thematiek van projecten, over samenwerkingspartners en over het mobiliseren van doelgroepen. Bestuur en raad van advies krijgen leden met een niet-westerse achtergrond. Qua marketing maken we gebruik van media die gebruikt worden door een cultureel divers publiek. Omdat we gaan werken met makers van verschillende culturele achtergronden (bijvoorbeeld bij de tentoonstellingen over Afro-Surinaamse doodsbewering en over Ghana) zetten we ook de netwerken en de kennis van deze makers in bij de marketing.
- Er vindt een **actualisering** plaats van de **vaste presentatie** (zie hoofdstuk 8). De tijdelijk houten tussenwand en de losse vitrines in de Grote Zaal worden vervangen door een moderne vitrinewand, het tijdelijke podium onder de kisten wordt. Er komt een vitrine voor kwetsbare herinneringsobjecten van haar in de oudbouw onder de trap naar het kantoor. De vaste presentatie krijgt een extra verhaallijn over dode huisdieren en – in het bijzonder voor buitenlandse bezoekers – een genuanceerde verhaallijn over euthanasie in Nederland. *Who wants to live forever?*
- Naast beeldende kunst faciliteert het museum regelmatig **podiumkunsten**, die op de bijzondere locatie een extra betekenis krijgen.
- Het aantal **roc-studenten** dat het museum jaarlijks bezoekt groeit naar 600 (2019: 300). Het aantal **pabo-studenten** dat het museum jaarlijks bezoekt groeit naar 200 (2019: 0). Er komen structureel 300 **basisscholieren** per jaar naar Tot Zover in 2024 (2019: 260 vanwege speciaal project). Het lespakket heeft een aanvullende tool voor roc's en pabo's. Het aantal online bereikte scholieren is gegroeid van 2.400 in 2019 naar 4.000 in 2024, en het aantal gastlessen in de klas is gegroeid van 8 in 2019 tot 20 in 2024.
- Tot Zover wordt vaak gevonden door de **pers** wanneer journalisten op zoek zijn naar kennis en duiding van onze omgang met de dood. Maar Tot Zover slingert vanaf 2021 ook regelmatig discussies aan. Tot Zover daagt mensen uit om na te denken over dood en rituelen, en verbindt mensen die hiermee bezig zijn met elkaar.
- Regelmatig wordt er **samengewerkt** met Amsterdamse en regionale partners. Dat kunnen musea zijn, maar ook en juist andersoortige instellingen of evenementen (bijvoorbeeld Imagine IC of allerlei niet-institutionele kunstenaarscollectieven). Uiteraard doet Tot Zover mee aan de Museumnacht. In de buurt wordt samengewerkt met Framer Framed, Stichting Kunsteducatie De Rode Loper op School, Stichting JAM70 voor de jaarlijkse Kunstschooldag(en) en de Linnaeusboekhandel. Met de Breitner Academie en Reinwardt Academie worden regelmatig studentenprojecten georganiseerd. Met en bij OBA Oosterdok wordt een tentoonstelling georganiseerd.
- Tot Zover zorgt zelf voor minstens 50% van de **inkomsten** via donaties bedrijven en particulieren en via de opbrengsten van museumentree en winkel.

Fotogelegenheden tijdens *Especially For You* (2017)

Ons marketing- en communicatieplan richt zich op twee doelstellingen: Het blijven engageren en uitbreiden van onze huidige achterban, en het actiever benaderen van een nieuwe doelgroep: niet-Nederlandstalige bezoekers.

6.1 DOELGROEPEN

Onze huidige achterban bestaat uit vijf doelgroepen: de Zingevers, de Buurtbewoners, de Museumliefhebbers, de Schoolgroepen en de Professionals. De Zingeveer is geëngageerd en op zoek naar (soms spirituele) duiding. Het museum biedt deze bezoeker een plek van rust en reflectie met tentoonstellingen over rituelen, community en een open blik op de dood en *afterlife*. Met de Buurtbewoner richten we ons op de bewoners van Amsterdam Oost, Betondorp en Watergraafsmeer. Deze groep bieden wij een culturele community hub van cultuur, kunst en literatuur met evenementen die vaak gratis of gereduceerd worden aangeboden aan Buurtbewoners. De derde doelgroep uit onze bestaande achterban is de Museumliefhebber: deze bezoeker heeft vaak een Museumkaart en is daarmee vaak op zoek naar nieuwe tentoonstellingen en musea om te bezoeken. Met ons wisselende tentoonstellings- en evenementen-aanbod en onze regelmatige aanbiedingen voor Museumkaarthouders, komt een groot deel van onze bezoekers uit deze doelgroep. Zij zien Museum Tot Zover daarin als een off-track uitbreiding van het cultureel aanbod van Nederland met veel verschillende tentoonstellingen in beeldende kunst, literatuur en een groot aanbod van cultuurhistorisch perspectieven. De Schoolgroepen bij Tot Zover zijn afkomstig van zowel het basisonderwijs en het beroepsonderwijs. Zo worden er regelmatig rondleidingen gegeven voor roc's, vinden basisscholieren ons via de Kunstschooldag of de Rode Loper op School (lokaal), en is ons gratis lespakket *Doodgewoon in de klas* landelijk in gebruik. De Professionals zijn personen die beroepshalve met de dood bezig zijn en academici.

De doelgroep die wij actiever willen benaderen zijn de **niet-Nederlandstalige bezoekers**. Deze kan worden opgesplitst in toeristen en niet-Nederlandstalige Amsterdammers zoals expats en first-generation migranten. Voor deze bezoekers blijft het cultureel aanbod in Amsterdam vaak nog steeds beperkt: veel (kleine) musea, theaters, lezingen, debatten en

andere activiteiten hebben een taalbarrière. Het afgelopen jaar hebben wij daarin grote stappen gemaakt met volledig vertaalde tentoonstellingen, tweetalige social media en uitbreidingen in onze Engelstalige website. Er zijn echter meer acties te ondernemen om de drempel te verlagen tot de inhoud en zingeving van ons museum

Binnen en buiten de genoemde vijf doelgroepen bevindt zich een doelgroep die we nog te slecht bereiken: mensen met een **migratieachtergrond**. We richten ons in eerste instantie vooral op mensen met Surinaamse roots, een logische keus, gezien de betekenis van onze locatie voor deze groep.

6.2 BRANDING

- De naam 'Nederlands Uitvaart Museum Tot Zover' wordt onder de loep genomen. Het museum meent dat het woord 'uitvaartmuseum' voor veel potentiële bezoekers een belemmering is. Wellicht moet dit geheel uit onze naam verdwijnen. Het museum gaat tenslotte over de dood, het leven en de liefde – niet enkel over uitvaarten.
- Het merk 'Tot Zover' wordt versterkt als organisatie die het moeilijke onderwerp 'de dood' op een creatieve en open manier bespreekbaar maakt en die mensen helpt bij het reflecteren op zaken als sterfelijkheid en rouw. Ook wordt het beeld van Tot Zover als kennisorganisatie verder versterkt. Met een hogere brand recognition zien we ook een kans meer Zingevers en Museumliefhebbers aan te trekken.

6.3 PUBLICITEIT

- Tot Zover is al lang goed in het genereren van **free publicity**. Naast de traditionele media als kranten radio, tv en tijdschriften richten we ons steeds meer op **nieuwe platforms** als vlogs, blogs en podcasts om een jonger en internationaler publiek te bereiken. Veel niet-Nederlandstaligen verkrijgen hun overzicht van activiteiten in Amsterdam via deze outlets, en deze outlets richten zich steeds meer op culturele off-track activiteiten. *Communities* van Amsterdammers met een migratie-achtergrond hebben hun eigen outlets. Daarin zien wij grote publiciteitsmogelijkheden voor Tot Zover.
- Om debat in de media te generen zal Tot Zover ook zelf **redactionele content** gaan aanbieden. Soms is het nodig enige opschudding te creëren, bijvoorbeeld met een oproep de eigen as te doneren aan het museum (2020). Zo kunnen creatieve manieren van asbestemmen onder de aandacht worden gebracht. Een dergelijk debat is daarnaast van waarde voor onze Zingevers, die wij hiermee verder willen engageren.
- **Social media, digitale nieuwsbrief en website** zijn essentiële marketingtools en Tot Zover zet hier nog verder op in. Het aantal Googlereviews steeg in 2019 van 56 tot 143 (met een gemiddelde 4,2/5). Tot Zover krijgt nog weinig reviews op Tripadvisor. Bij tentoonstellingen wordt actief rekening gehouden met het creëren van *instagrammable* plekken om online engagement te vergroten. Hiermee richten wij ons niet alleen op de Museumliefhebbers die zich graag profileren met kunst en cultuur, maar ook op de jonge niet-Nederlandse toerist die zich wil portretteren op bijzondere locaties.

Er wordt getoost in De Rituelenzaal, tijdens *The Last Supper*, een project van kunstenaar Emma Berendsen ter gelegenheid van *We Make The City* (2019)

Kleine Hein veroverde Nederland in 2018

- Betaalde publiciteit wordt met mate ingezet. Voor de grote extern gefinancierde tentoonstellingen zet het museum sterk in op social media advertenties, ondersteund door affiches en incidenteel door gerichte advertenties. Voor wat betreft affiches kiezen we vooral voor A2 binnen adverteren, maar ook op enkele A0-buitencampagnes in Amsterdam Oost. Deze postercampagnes zijn specifiek gericht op Buurtbewoners.

6.4 SAMENWERKINGEN

- Samenwerken en netwerk delen is slim en effectief voor de marketing. Niet alleen bereiken we zo meer mensen, maar ook vallen we op bij nieuwe doelgroepen. Sinds 2019 zijn bij verschillende tentoonstellingen **promotie-campagnes** georganiseerd samen met bedrijfsdonateurs DELA en Monuta: dit wordt verder uitgebouwd in de periode 2021-2024.
- Het koppelen van een **grote naam** aan een project, zoals het OBA in 2021, geeft bovendien extra *credibility* aan onze projecten. Zo werken we in 2021-2024 samen met onder meer OBA, Framer Framed en Cube. Natuurlijk werken we ook verder met Museumnacht en De Rode Loper op School. Zo engageren we een grotere groep Buurtbewoners, Schoolbezoeken en Museumliefhebbers.
- Medewerkers van Tot Zover zijn actief in allerlei **netwerken** om kennis te vergroten en het netwerk te vergroten. Voorbeelden: OAM/SAM, Salon de Muséologie, Funeraire Academie, adviseur Mondriaan Fonds en Museum für Sepulchralkultur (directeur), DONE: Doodsonderzoekers Nederland, Funeraire Academie (Projectleider kenniscentrum), MOAM, Artistic Researchers International, Amsterdam Expat Community, Museum om de Hoek (marketeer). Ook zijn medewerkers betrokken als adviseur aan verschillende instellingen of projecten. In deze netwerken zien we vooral Museumliefhebbers en Zingevers die trouw naar tentoonstellingen en evenementen van Museum Tot Zover komen.
- In 2020 loopt de Tot Zover marketingmedewerker **stage** bij het Van Gogh Museum en een van de grote bedrijfs-sponsors met als doel haar marketing-skills te verbeteren.

6.5 IN HET MUSEUM

- Door **publieksonderzoek** te doen kan het museum een optimale visie en aanpak van het publiekbereik ontwikkelen en uitvoeren. Hiermee kunnen we niet alleen onze bestaande doelgroepen beter begrijpen en engageren, maar ook onze klantvriendelijkheid naar niet-Nederlandstaligen verhogen.
- De huidige **audiotour** is aan het einde van zijn latijn. Er komt snel een nieuw audiotoursysteem dat het mogelijk maakt snel en eenvoudig zelf toevoegingen te doen, bijvoorbeeld bij tentoonstellingen. Hierbij zal een Engelstalige versie beschikbaar zijn om de collectie toegankelijker te maken voor niet-Nederlandstalige bezoekers.
- Tot Zover wil ook toegankelijk zijn voor niet-Nederlandstalige bezoekers uit binnen- en buitenland. Alle tentoonstellingsteksten zijn sinds 2018 beschikbaar in het Nederlands en **Engels**. Op social media zijn we actief in het Nederlands en Engels om een breder, niet-Nederlandssprekend publiek te bereiken binnen en buiten Amsterdam.
- Ons **prijzbeleid** is afgestemd op de andere musea in Amsterdam. Het museum blijft toegankelijk via Museumkaart, I Amsterdam City Card en Stadspas. Het is mogelijk om online tickets te kopen. We gaan in zee met touroperators zoals Tours & Tickets Amsterdam, Tiquet en GetYourGuide, en via Global Ticket sluiten we aan bij een online reseller platform als drempelverlagende tool voor bezoekers buiten Amsterdam en Nederland.

As You Know Him II van Norita Pinas (2018)

7.1 TENTOONSTELLINGEN

Museum Tot Zover realiseert in eigen huis jaarlijks minimaal één grote tentoonstelling waarvoor externe fondsen worden geworven. Voor 2021-2024 ligt de nadruk op culturele diversiteit en herkenbare thema's uit het dagelijkse leven, waarbij publieksparticipatie wordt bevorderd. De grote tentoonstellingen worden afgewisseld met kleinere, relatief eenvoudige, lowbudget-presentaties op het gebied van kunst, design en/of fotografie. Deze worden gerealiseerd in eigen beheer of coproductie en talentontwikkeling is daarbij een speerpunt. Tweejaarlijks organiseren we een tentoonstelling op een andere locatie.

De voorgenomen tentoonstellingen zijn:

- *Levende Doden. Afro-Surinaamse doodstradities Anno Nu* (2021).

Gastcurator: Richard Kofi. Deze tentoonstelling gaat over de relatie met de dood binnen de Afro-Surinaamse gemeenschap in Amsterdam. Er wordt ingegaan op actuele rituelen en herdenkingscultuur. Kunstenaars geven hun visie. Er komt een uitgebreid randprogramma met veel aandacht voor straatcultuur. Ter voorbereiding gaan we in 2020 onder leiding van Richard Kofi in gesprek met de Surinaamse community (bijvoorbeeld met de Heesterveld Creative Community) om zo de expositie en de events vorm te geven. Museumnacht 2021 vierten we in Surinaamse sferen.

- *Dood en spelen* (2021). Andere locatie (OBA).

Kinderen staan open voor informatie over de dood, maar ouders en leerkrachten spreken hier liever niet met hun over. Tot Zover gaat hierbij helpen en maakt een interactieve speelse expositie op een laagdrempelige locatie waar veel kinderen komen, de OBA. Er is veel te doen en te ontdekken en ook is er aandacht voor kinderboeken. Speciale workshops en voorleesmiddagen in samenwerking met OBA en De Rode Loper op School. Met medewerking van Reinwardt Academie en Lauri Faro, onderzoeker aan de Radboud Universiteit.

- *Zeg het met bloemen* (2022).

Een expositie over troostgroen en bloemen in de dodencultuur. Al bij de oude Egyptenaren speelden bloemen een rol in de uitvaartrituelen. Nog altijd zijn bloemen en de dood onafscheidelijk: van de bloemenkransen op Hawaï, via de bloemenhoeden in Mexico en de vele bloemen en bloemblaadjes bij Surinaamse Hindoestanen tot de uitvaartboeketten in Nederland. Tot Zover grijpt de Floriade in 2022 aan om de relatie bloemen en dood nader te onderzoeken. Een cultuurhistorisch perspectief gecombineerd met hedendaagse kunstenaars als Marc Mulders, Erwin Olaf, PJ Roggeband en Jackie Tsai. Randactiviteiten met PJ Roggeband (uithuilton), lezingen, workshops 'ontwerp je eigen grafboekje en rouwlint', rondleidingen Arboretum De Nieuwe Ooster.

- *Moord en mysterie* (2022/2023).

Een drieluik over een cold case, moordlocaties en moordballades. Deze tentoonstelling doet een appèl op onze fascinatie voor 'waargebeurde moordmysterieën'. Wat fascineert ons aan al die gewelddadige moordzaken in de populaire true crime-series? Wat zegt dit over ons?

En de rol van media? Gastcurator voor het Cold Case gedeelte is Argos-journalist Sanne Boer, maakster van de intrigerende podcast *De Moord op Patrick* (2019). Zij belicht de maatschappelijke en persoonlijke impact van onopgeloste moordzaken in Nederland. We tonen cold case documentaires, politiefoto's van plaatsen delict, strips van Erik Kriek en een selectie kunstwerken uit het boek *The Art of The Murder Ballad* van de band The Bullfight. We laten forensisch patholoog Frank de Groot aan het woord en Museumnacht 2022 staat uiteraard in het teken van murderballads.

- *Ghanese doodscultuur. Van begrafenisfeest en 'cashing in' tot fantasiekist* (2023).

De grootste Ghanese gemeenschap in Nederland bevindt zich in Amsterdam Zuidoost. Wat betreft Ghanese uitvaartrituelen kennen we de opvallende crazy coffins uit een specifieke regio in Ghana. Maar er is veel meer te vertellen over de Ghanese doodscultuur in een migratiecontext. Zo komt de relatie tussen pinksterkerk, traditie, identiteit en... geldt het sterkst naar voren in de begrafenisrituelen. Geld heeft vooral de rol van sociaal bindmiddel en begrafenisfeesten met dans, drank en eten zijn de afgelopen jaren uitgegroeid tot ware investeringen. Hoe valt dit te rijmen met de grote armoede onder Ghanese in Nederland?

In samenwerking met Ghanese gemeenschap in Zuidoost, de lokale omroep Salto en o.a. met statusvolle fantasiekisten uit de collectie van de Verbeeke Foundation (Kane Kwae Workshop).

- *Death Pride. Over dood, liefde en homoseksualiteit* (2023). Andere locatie.

De gay-scene was bepalend voor veranderingen in de westerse uitvaartpraktijk. De vele uitvaarten van jonge homo's tijdens het begin van het aidsstijfperk dienden als voorbeeld voor het persoonlijker worden van de uitvaart. We vertellen persoonlijke verhalen, tonen objecten uit de collectie, beeldmateriaal historische LGBT-uitvaarten en kunstenaarsvisies. Opening tijdens Pride Amsterdam 2023. Beoogde partners zijn het COC, de Gaykrant en Framer Framed (voor kunst- & globaliseringsperspectief).

Taart-urn uit 1998 voor de as van Guus Vleugel, ontworpen door Guusje Beverdam, geschonken in 2018. Een nieuw top-stuk in de collectie.

- *Rituelen in As* (2024).

Sinds 2003 is crematie de meest gebruikelijke vorm van lijkbezorging in Nederland. En toch is cremeren een relatief jonge traditie: in de afgelopen decennia zijn verschillende 'nieuwe' rituelen met menselijke resten ontstaan en bedacht. Kies je voor anonieme verstrooiing van de as, een speciale asbestemming of neem je de as mee naar huis – op de fiets - in een urn, sieraad of als tattoo? De architectuur, vormgeving en rituele functies van crematoria zijn sterk veranderd. En de hereniging in as van geliefden na de dood (ook tussen mens en huisdier!) is een gebruik dat steeds vaker voorkomt. Deze tentoonstelling toont met fotoseries, designobjecten en architectuur de veranderende praktijken, mogelijkheden en betekenissen van crematie en ideeën over leven na de dood.

- *Een Modebewuste Dood* (2024).

Gastcurator: iemand met kennis van en netwerk in mode, bijvoorbeeld Anne-Karlijn van Kesteren (conservator Museum Arnhem en Centraal Museum, lid Modemuze). Wat draag je naar een uitvaart en... wat draag je in de kist? Rouwkleding heeft vanouds een sociale functie maar de persoonlijke identiteit en esthetische component lijkt aan invloed te winnen. Een zekere informalisering ook. Met ontwerpen van bekende modeontwerpers en foto's van kleding uitvaartprofessionals. Commentaar modecritici/-columnisten (Arno Kantelberg?). Fotoserie *Exactitudes* van Arie Versluis. Modeshow door modestudenten. Samenwerking met bijvoorbeeld Klederdrachtmuseum en Vlisco, het Helmondse textielbedrijf dat voor de Afrikaanse markt stoffen maakt met kleurrijke prints, ook prints voor begrafenissen.

7.2 PRESENTATIES

- *Best of Class 3. (Re)design death* (2020-2021).

In de derde Best of Class toont Tot Zover een selectie ontwerpen van de Design Challenge die in 2020 wordt georganiseerd door CUBE design museum (Kerkrade). Pas afgestudeerde ontwerpers geven antwoord op de vraag: Who wants to live forever? Ontwerp een conversation piece dat bezoekers aan het denken zet over wat het betekent om eeuwig te leven.

- *Death, Design and Sustainability* (2021).

Gastcurator: Susanne Duijvestein. Het is gedaan met de standaarduitvaart. Onder curatorschap van Susanne Duijvestein, een progressieve begrafenisondernemer en Designing Death curator bij Mediamatic Biotoop, gaan we op zoek naar nieuwe invalshoeken en duurzame ontwerpen voor onze eigen onvermijdelijke vergankelijkheid. Beleef lezingen en workshops over architectuur, rituelen, levensverhalen en allerlei stoffelijkheden, zoals resomeren, composteren en saponificatie.

- *Best of Class 4* (2023).

Afstudeerontwerpen rond as-objecten en rituelen.

- *Satijn Panyigay. Complexe rouw - niet in beeld* (2023).

Zie boven bij artistiek-inhoudelijke visie, talentontwikkeling.

- *Best of Class 5* (2024).

Afstudeerontwerpen rond rouw- en uitvaartmode.

7.3 LEZINGEN EN EVENTS IN COPRODUCTIE

Lezingen, events en symposia hangen veelal samen met de tentoonstellingen maar niet altijd. Een aanzienlijk deel van de bezoekers komt voor een specifieke activiteit naar het museum. Het museum streeft ernaar in 2021-2024 de jaarlijkse activiteiten van de afgelopen jaren, georganiseerd in coproductie met vaste samenwerkingspartners, voort te zetten:

Workshop *Create Your Own Word Art* onder leiding van kunstenaar Kim van Norren tijdens Museumnacht (2018)

- **Koffie- en cakelezingen** met de Linnaeusboekhandel. Elk kwartaal is er een bijeenkomst bij het museum waarin een auteur met publiek in gesprek gaat rondom een recent gepubliceerd boek dat over de dood gaat.
- Met de **Funeraire Academie** zorgen we minstens twee keer per jaar voor een symposium, workshop of expertmeeting rondom een actueel onderzoek of onderwerp. In 2020 en 2021 staan een tweetal uitvaartlabs in de planning, een publiek debat, een rituelensymposium als ook een expertmeeting rondom eigentijds onderzoek naar bijgeloof en de dood.
- Jaarlijks programmeren we een uitdagend, verdiepend en creatief programma rondom **Museumnacht**, doorgaans met een wisselende culturele samenwerkingspartner.
- Jaarlijks is er een **Tot Zover Tafel**: een netwerkdiner waarin creatieven worden gekoppeld aan uitvaartprofessionals.
- Het museum participeert met een buitenproject aan **Herinnering Verlicht**, de drukbezochte avondherdenking die eens per twee jaar plaatsvindt op De Nieuwe Ooster, altijd rond 2 november. Mogelijk gaan we ook deelnemen aan de tweejaarlijkse avondherdenking op De Nieuwe Noorder.
- Inspelend op de actualiteit of op initiatief van derden programmeert het museum jaarlijks minimaal vier **aanvullende zaalactiviteiten**. Als nevenprogramma bij wisseltentoonstellingen worden vaak **films** vertoond in de projectieruimte. Tussen tentoonstellingen in wordt de Grote Zaal ongeveer tweemaal per jaar beschikbaar gesteld voor een **dansvoorstelling** of **filmpremière**. De tuinzaal in café Roosenburgh is doorgaans makkelijker op korte termijn beschikbaar voor **toneelvoorstellingen**, **workshops**, **boekpresentaties** of **muzikale optredens**. Dit is afhankelijk van wat er op ons pad komt.

7.4 DIGITALE ACTIVITEITEN

Museum Tot Zover maakt bij alle wisseltentoonstellingen een blijvende digitale expositie. Op www.totzover.nl zijn sinds eind 2019 eenentwintig digitale exposities te zien. De online scriptiebank, het digitale archief van bachelor- en masterscripties met thema's rondom dood, rouw en uitvaartcultuur, is drukbezocht en wordt erg gewaardeerd door studenten. Het educatief programma van Tot Zover voor groep 7 en 8 van het primair onderwijs heeft een eigen website, www.doodgewoonindeklas.nl.

- In 2021-2024 zal het museum jaarlijks **digitale tentoonstellingen** aan de website toevoegen. De **scriptiedatabase** wordt up-to-date gehouden met afstudeerscripties van opleidingen binnen het Nederlandse en Vlaamse hoger onderwijs.
- Er is een **audiotour** in het Nederlands, die de bezoeker ook buiten langs de graven van De Nieuwe Ooster leidt. In 2021/2022 komt er een nieuw systeem.
- Ook de speurtocht en informatieve **wandelkaart/plattegrond** over de begraafplaats wordt samen met De Nieuwe Ooster vernieuwd.
- In 2023 zal het museum in samenwerking met alle negen **begraafplaatsen van Amsterdam** een *Kleine Hein gaat op reis-app* ontwikkelen. Iedere begraafplaats in Amsterdam is het waard om ontdekt te worden, ook

de minder bekende parels. Begraafplaatsen herbergen prachtige verhalen over de mensen en historie van de stad. Doelgroepen zijn Amsterdammers, dagjesmensen uit Nederland en buitenlandse toeristen.

7.5 CULTUUREDUCATIE

We werken hard aan het binnenhalen van groepen roc-scholieren en basisscholieren. De grote aantallen zullen we met ons thema niet halen, maar we weten dat de impact op de leerlingen en de meerwaarde groot is. Het museum biedt een digitaal educatief lesprogramma aan voor het primair onderwijs met landelijk bereik en ook enkele educatieve programma's voor schoolbezoek aan het museum. Afhankelijk van de groepsgrootte worden schoolklassen begeleid door één of twee museumdocenten. Het aanbod is:

- Kunstlessen *Groei, bloei en vergankelijkheid* in het vaste aanbod van **De Rode Loper op School**. In drie lessen leren kinderen op een frisse manier omgaan met vergankelijkheid en aspecten van verlies: in het museum, een excursie met de stadsecoloog over De Nieuwe Ooster en twee kunstzinnige verwerkingslessen op school. Voor PO-groepen 5, 6, 7 en 8.
- Een rondleiding door de vaste opstelling over **uitvaart-rituelen** in Nederland en de gebruiken bij verschillende bevolkingsgroepen (religies). Voor leerlingen van roc's Zorg en Welzijn. Met daaraan gekoppeld lesbrieven voor op school.
- Een rondleiding door de vaste opstelling voor **pabo-studenten**. Met daaraan gekoppeld een voorbereidende opdracht en verwerkingsles.
- Een onderzoeksopdracht door de vaste opstelling over uitvaartrituelen in Nederland en de gebruiken bij verschillende bevolkingsgroepen (religies). Voor leerlingen van het **voortgezet onderwijs**, versies op twee niveaus, voor leerlingen tot 14 en van ca. 14 jaar.
- Tijdens de **schoolvakanties** zijn er begeleide educatieve activiteiten, zoals workshop of voorleesmiddag.
- Een **dierenverdriet-speurtocht** door het museum voor gezinnen en kinderen 8-12 jaar.
- Een **begraafplaats-safari** voor gezinnen.
- Voor de **allerjongste bezoekers** heeft het museum speurboekjes, een zoek- en kleurplaat (5+) en een Kleine Hein-speelkoffer.

Voor scholen, niet-museum gebonden:

- **KinderKunstBiënnale** in 2020, 2022 en 2024. Museum Tot Zover geeft als culturele partner van Stichting De Rode Loper op School invulling aan het thema leven en dood. Doelgroep: Groot Amsterdam, locatie: OBA.
- Uitbreiding en update van lesonderdelen www.doodgewoonindeklas.nl
- Uitbreiding van www.doodgewoonindeklas.nl met les-modules voor vmbo, roc en pabo.
- Jaarlijkse trainingsbijeenkomsten voor ambassadeurs en gastsprekers Doodgewoon in de Klas.
- Uitbreiding van de website www.totzover.nl met informatie voor spreekbeurten en webquests.

8.1 PERSONEEL

De formatie met 2,75 fte (plus tijdelijk een floormanager voor het café van 0,6 fte), zoals de situatie thans is, is te weinig voor de ambities van het museum. Het feit dat het museum zes dagen per week geopend is, het organiseren van tentoonstellingen en evenementen, het beheer van de collectie, de vrijwilligersorganisatie, de promotie van het museum en het opzetten van een goed educatiebeleid, vereisen een organisatie die groter is dan de huidige.

Op dit moment zijn er vier betaalde stafleden: directeur (0,8 fte), hoofd kenniscentrum en educatie (0,8 fte), medewerker marketing en communicatie (0,6 fte) en hoofd interne zaken (0,4 fte). Er is daarnaast een suppoost voor in het weekend (0,15 fte) en tijdelijk is er een floormanager (0,6 fte); de floormanager is er gekomen omdat het museum tussen 1 oktober 2019 en 1 oktober 2020 de uitbating van café Roosenburgh van De Nieuwe Ooster heeft overgenomen. Er wordt geen cao gevolgd, maar de salarissen zijn in lijn met die van de museale sector. Er is een pensioenbijdrage; deze wordt omgezet naar een goede pensioenregeling. Er is een beperkt budget voor cursussen.

Museum Tot Zover bouwt stapsgewijs aan de organisatie. Er is dringend behoefte aan een conservator tentoonstellingen, mede gezien de ambitie om minstens tweejaarlijks tentoonstellingen op andere locaties te organiseren. Er zal worden gekozen voor een junior en er zal actief worden gezocht naar iemand met een niet-westerse achtergrond. Hetzelfde geldt voor een medewerker educatie. Tot Zover heeft stappen gezet, zeker met het prachtige lespakket, maar het kost enorm veel tijd om scholen te bereiken en groepen te begeleiden. Tot Zover kiest voor een kwalitatief hoogstaande programmering in de breedte en uitbreiding van de educatie. Daarom is het noodzakelijk dat het team wordt versterkt met een tentoonstellingsconservator en een medewerker educatie.

Tot Zover kan niet zonder vrijwilligers. Ze krijgen een reis-kostenvergoeding en korting op artikelen uit de museumwinkel. Ze zijn verzekerd en er wordt een overeenkomst getekend. Drie keer per jaar is er een gezamenlijk diner voor

de cafévrijwilligers en er is een personeelsuitje. Het jaarlijkse kerstdiner is voor alle vrijwilligers en betaalde krachten.

8.2 ORGANISATIEMODEL, GOVERNANCE CODE CULTUUR EN FAIR PRACTICE CODE

Museum Tot Zover werkt met een bestuursmodel, waarbij het bestuur de jaarlijkse begrotingen, jaarplannen, jaarverslagen en jaarrekeningen beoordeelt. Het bestuur werkt zoveel mogelijk volgens de principes van de Governance Code Cultuur, waarbij als kleine organisatie de regel 'pas toe en leg uit' wordt gehanteerd. Elk jaar bespreekt het bestuur de governance.

Het bestuur bestaat uit personen met verschillende competenties en netwerken. In de beleidsperiode 2017-2020 is de samenstelling conform de wensen van Museumregister en AFK aangepast en zijn twee leden met een cultureel profiel geïnstalleerd. Er is een raad van advies waarin bijvoorbeeld experts op het gebied van funeraire geschiedenis en rituelen zitting hebben. De grote bedrijfsdonateurs hebben ook recht op een zetel in de raad. Het bestuur van de Stichting Nederlands Uitvaartmuseum is zich bewust van het feit dat er sprake is van belangenverstrengeling daar enkele leden werkzaam zijn voor organisaties die donateur zijn van het museum. Het bestuur ziet dit als gewenste belangenverstrengeling en evalueert dit jaarlijks.

Er wordt gezocht naar verdere diversifiëring van bestuur, raad van advies en comité van aanbeveling vanuit de culturele en dan vooral uit de museale wereld. Van groot belang is dat genoemde gremia representatief zijn voor de samenleving. Het eerstvolgende nieuwe bestuurslid – in 2020 zijn twee leden aftredend – wordt daarom in elk geval iemand met een niet-westerse achtergrond. Bij het tweede nieuwe bestuurslid letten we op man-vrouw verdeling en leeftijd. Ook voor de raad van advies en het comité van aanbeveling geldt dit.

Voor wat betreft de Fair Practice Code en ter aanvulling op paragraaf 9.1: het museum betaalt rechten over de afgespeelde muziek bij SENA en BUMA/STEMRA, het past

Opening van Kim van Norren *Do Not Go Gentle* (2018)

Café Roosenburgh: een gastvrije plek voor museumbezoekers en bezoekers van de begraafplaats.

doorgaans de richtlijn kunstenaarshonoraria toe en het heeft de rechten van de in het museum gebruikte beelden in de meeste gevallen afgekocht. Museum Tot Zover is transparant in financiën en heeft een externe accountant. De jaarrekening wordt onder meer op de eigen website gepubliceerd.

8.3 HUISVESTING

Museum Tot Zover is deels gehuisvest in de zogeheten 'doodgraverswoning' van De Nieuwe Ooster. De woning is in 1894 gebouwd door stadsarchitect Adriaan Weissmann die ook het Stedelijk Museum bouwde. In de doodgraverswoning, zoals het huis in de volksmond heette, woonde de beheerder en later de directeur van de begraafplaats. In december 2007 werd het gebouw in gebruik genomen als museum.

Op de bovenverdieping is het kantoor ingericht. De oude woning is via een glazen gang verbonden met de in 2006/07 gerealiseerde nieuwbouw. Hier is ook Café Roosenburgh gevestigd. Via het café kan men het museum betreden. Museum Tot Zover huurt de museumruimte en het kantoor van De Nieuwe Ooster. De Nieuwe Ooster is verantwoordelijk voor het MOP. Museum Tot Zover prijst zich gelukkig met de huisvesting maar er is ruimtegebrek. Er is weinig opslagruimte en de bibliotheek heeft weinig ruimte voor uitbreidingen. Plannen voor uitbreiding of huur van extra ruimte zijn er niet, wel heeft De Nieuwe Ooster opslagruimte ter beschikking gesteld. Het museum heeft een gebruikersvergunning. Noodverlichting, nooduitgangen, vluchtroutes en blusmiddelen worden jaarlijks gecontroleerd. Elektronische beveiliging loopt via Intersafe.

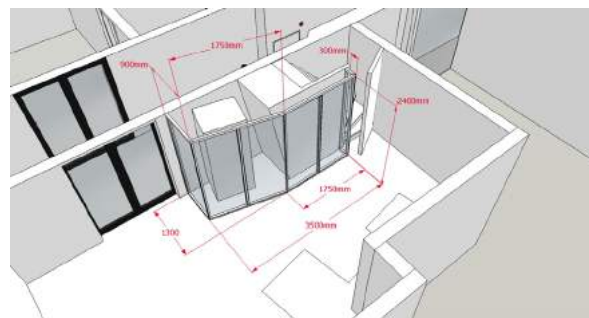
8.4 ACTUALISERING MUSEUMINRICHTING

De vaste museale presentatie wordt regelmatig aangepast, maar het is nu tijd voor enkele grotere ingrepen. Op onderdelen is de presentatie te statisch en missen we flexibiliteit bij tentoonstellingen of tijdelijke presentaties. Her en der is er sprake van rommeligheid die de bezoekersbeleving aantast. Ook kunnen we enkele recente aanwinsten niet goed presenteren. Ons plan bestaat uit drie delen.

De ooit als tijdelijk bedoelde tussenwand in de Grote Zaal heeft het mogelijk gemaakt veel tentoonstellingen aan de tuinzijde te organiseren. We kunnen niet meer zonder, maar de wand is niet fraai en aan de andere kant staan de vitrines op elkaar gepropt. Er ligt een plan om de losse vitrines te vervangen voor een vitrinewand en om de lelijke podiumblokken van het rituelen-gedeelte te vervangen door een wit blok. Zo creëren we rust en kunnen we tegelijkertijd meer laten zien. Het tentoonstellingsdeel wordt iets vergroot bovendien.

In de oudbouw willen we een kleine, loze ruimte onder de trap naar het kantoor gebruiken om een vitrine te maken voor onze bijzondere en sterk gegroeide collectie herinneringswerken (kwetsbare haarwerken en post-mortemfoto's). We kunnen dan meer tonen en op een veilige manier. Voorts willen de vaste vitrine in de *memento mori* ruimte weghalen en de ruimte geschikt maken voor wisselende presentaties. Die dynamiek is voor Tot Zover belangrijk.

In de eerste helft van 2020 zijn de plannen en offertes gereed en beginnen we met de fondswerving. We vragen in elk geval ondersteuning aan Mondriaan Fonds, Stichting Dioraphte en enkele organisaties uit de uitvaartwereld. De redelijke verwachting is dat we in 2021-2022 tot uitvoer kunnen overgaan, uiteraard onder voorbehoud van financiering.

Ontwerp van Jeroen Bijl voor nieuwe vitrine voor kwetsbare herinneringsobjecten.

FINANCIËN

De afgelopen jaren heeft Tot Zover flinke stappen gezet op het gebied van marketing en educatie, maar om te groeien in publiek is meer duurzame inzet nodig. We zetten in op betere tentoonstellingen met actuele onderwerpen, die we maken in samenwerking en die deels op andere locaties zullen plaats vinden. Qua begroting betekent dit dat er een hoger budget noodzakelijk is voor personeel (conservator tentoonstellingen/presentaties en medewerker educatie) en meer exploitatiebudget voor marketing en tentoonstellingen.

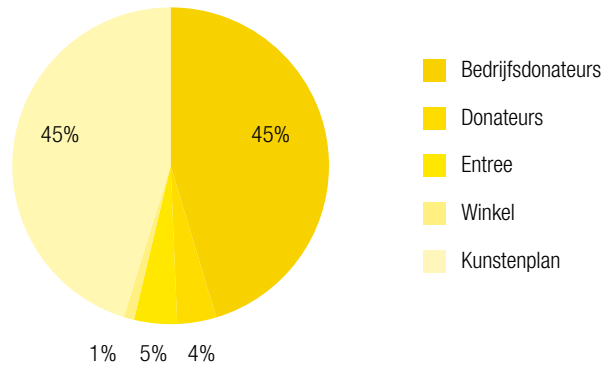
9.1 TOELICHTING OP DE BEGROTING

Museum Tot Zover werd en wordt vooral gefinancierd door bedrijfsdonateurs uit de uitvaartwereld. "De afhankelijkheid van de hoge sponsorbijdragen is groot en is daardoor ook een risico voor de continuïteit. Omdat er sprake is van meerdere sponsors blijft dat risico echter beperkt. Dat het museum deze situatie verder probeert te verbeteren, door andere inkomstenbronnen aan te boren en de publieksinkomsten te verhogen, is niettemin een goede zaak." Dit schreef het AFK bij de toekenning van de vierjarige subsidie in 2016. Vanaf 2017 komt een derde van de externe financiering van de gemeente Amsterdam, via het Kunstenplan. De grenzen van de bedrijfsfinanciering zijn bereikt. Voor de beperkte groei die Tot Zover nastreeft wordt daarom een beroep gedaan op zowel Kunstenplan als op een goedbedoelensfonds uit de uitvaartwereld, het Dr. C.J. Vaillantfonds. Dit fonds steunde ons al eerder met een groot bedrag en is tevreden over hetgeen we hebben bereikt. Nu verwachten we een jaarlijkse bijdrage te verwerven.

Er zijn verkennende gesprekken over structurele financiering vanuit de uitvaartbranche, in samenhang met het vergroten van het kenniscentrum. Hoewel dit bemoedigend is, is het prematuur hier qua organisatie en financiering rekening mee te houden. Museum Tot Zover zet ondertussen sterk in op het bestendigen van de relatie met de huidige bedrijfsdonateurs en op een beter gebruik van het gigantische netwerk van de uitvaartverzekeraars. De overname van Yarden door DELA kan nadelige gevolgen hebben voor de totale hoogte van donaties maar daar is vooralsnog geen rekening mee gehouden. Er komt extra aandacht voor particuliere

donateurs; medio 2020 starten we met de campagne. Het museum vraagt € 170.000 aan het AFK. Dit is 45% van het geplande jaarbudget, daarmee is de gevraagde bijdrage in lijn met de huidige situatie. De overige 55 % komt uit de eigen inkomsten (bedrijfsdonaties, particuliere donateurs, Vaillantfonds, entree en winkel). Dit hoge percentage aan jaarlijkse donaties is uniek in de Amsterdamse museumwereld.

Inkomsten

Qua kosten nemen de salariskosten ruim 60 procent in. Ongeveer 10% van de kosten wordt uitgegeven aan huisvesting en onderhoud. de meeste kostenposten hebben relatief kleine bedragen. Relatief hoog zijn de accountantskosten; daar kunnen we niet omheen. En wat ons betreft zijn de marketingkosten relatief laag (5%). Ook daar is weinig aan te doen binnen de begroting.

Er zijn twee belangrijke wijzingen ten opzicht van de periode 2017-2020. Er is dringend behoefte aan een conservator tentoonstellingen en een medewerker educatie. Dit om de volgende stap in de stapsgewijze groei te kunnen zetten. Daarom stijgen vooral de personeelskosten ten opzichte van 2017-2020. Onder beheerslasten verstaan we hetgeen te maken heeft met onderhoud en huisvesting en de uren die het personeel daar aan besteedt. de rest van de uitgaven heeft te maken met de tentoonstellingen en activiteiten die we organiseren, of met het in stand houden en presenteren van de vaste presentatie.

9.2 PROJECTFINANCIERING

Voor projecten wordt vooral een beroep gedaan op de bekende (en soms op minder bekende) fondsen. Toch is een hoger tentoonstellingsbudget noodzakelijk voor kleinere projecten en als eigen bijdrage aan grotere projecten. De meerjarenbegroting voorziet hierin. Ons is gebleken dat het steeds moeilijker wordt projecten goed gefinancierd te krijgen en daar hebben we rekening mee te houden. Onze tentoonstellingsprogrammering 2021-2024 is volgens ons zeer kansrijk bij subsidieaanvragen.

Meerjarenbegroting 2021-2024

BIJLAGEN

TOTALEN	Budget 2021	Budget 2022	Budget 2023	Budget 2024
Omzet donaties	405.500	406.000	411.500	412.000
Omzet entreegelden	16.500	19.535	23.132	27.394
Omzet verkopen	4.000	4.600	5.290	6.084
Omzet excl projecten	426.000	430.135	439.922	445.478
Kosten verkopen	1.300	1.400	1.500	1.600
Kosten van de omzet	1.300	1.400	1.500	1.600
BRUTO WINST	424.700	428.735	438.422	443.878
Salariskosten	194.672	198.566	202.537	206.588
Sociale lasten	58.367	59.535	60.725	61.940
Overige personeelskosten	24.600	24.600	24.600	24.600
Afschrijvingen	800	800	800	800
Marketing	21.000	21.000	21.000	21.000
Educatie & kenniscentrum	16.800	15.600	16.600	16.600
Bestuurskosten	2.000	1.500	2.000	2.000
Onderh. & huisvestingskosten	43.300	43.900	44.500	43.700
Overige bedrijfslasten	34.070	34.570	37.070	38.970
Presentatie & collectie	9.091	8.656	8.590	7.681
Kosten excl projecten	404.700	408.726	418.422	423.877
Kosten projecten	20.000	20.000	20.000	20.000
TOTALE KOSTEN	424.720	428.755	438.442	443.898
Bedrijfsresultaat	(20)	(20)	(20)	(20)
Interest	(20)	(20)	(20)	(20)
Resultaat	(0)	(0)	(0)	(0)

Begroting omzet en kosten (uitsplitsing 1)

BIJLAGEN

	Budget 2021	Budget 2022	Budget 2023	Budget 2024
BATEN				
Omzet grote bedrijfsdonateurs	148.000	148.000	148.000	148.000
Omzet kleine bedrijfsdonateurs	22.500	22.500	27.500	27.500
Donateurs	15.000	15.500	16.000	16.500
Omzet kunstenplan	170.000	170.000	170.000	170.000
Omzet vaillantfonds	50.000	50.000	50.000	50.000
Omzet donaties	405.500	406.000	411.500	412.000
Omzet entreegelden	8.000	9.520	11.329	13.481
Omzet entree museumkaart	6.000	7.140	8.497	10.111
Omzet rondleidingen	2.500	2.875	3.306	3.802
Omzet entree gelden	16.500	19.535	23.132	27.394
Omzet verkoop diversen	4.000	4.600	5.290	6.084
Omzet verkopen	4.000	4.600	5.290	6.084
TOTAAL OMZET EXCL. PROJECTEN	426.000	430.135	439.922	445.478
Kosten rondleidingen	300	300	300	300
Kosten verkopen winkel	1.000	1.100	1.200	1.300
Kosten verkopen	1.300	1.400	1.500	1.600
BRUTO WINST	424.700	428.735	438.422	443.878
LASTEN				
Bruto lonen	180.252	183.857	187.534	191.285
Vakantietoeslag	14.420	14.709	15.003	15.303
Salariskosten	194.672	198.566	202.537	206.588
Sociale lasten	41.458	42.287	43.133	43.996
Pensioenen	16.909	17.247	17.592	17.944
Sociale lasten	58.367	59.535	60.725	61.940
Telefoonvergoeding	2.000	2.000	2.000	2.000
Representatievergoeding	1.000	1.000	1.000	1.000
Vaste reiskostenvergoeding	4.000	4.000	4.000	4.000
Algemene personeelskosten	1.200	1.200	1.200	1.200
Consumpties zakelijk	1.000	1.000	1.000	1.000
Consumpties (café roosenburgh)	1.000	1.000	1.000	1.000
Cursussen	1.200	1.200	1.200	1.200
Reis- en hotelkosten	2.000	2.000	2.000	2.000
Reiskosten vrijwilligers	4.000	4.000	4.000	4.000
Kosten vrijwilligers	6.000	6.000	6.000	6.000
Representatiekosten	1.200	1.200	1.200	1.200
Overige personeelskosten	24.600	24.600	24.600	24.600
TOTAAL PERSONEELSKOSTEN	277.639	282.700	287.862	293.127

Begroting omzet en kosten (uitsplitsing 2)

BIJLAGEN

	Budget 2021	Budget 2022	Budget 2023	Budget 2024
Afschrijving techniek audio en licht	800	800	800	800
Afschrijvingen	800	800	800	800
Marketing en events	15.000	15.000	15.000	15.000
Website	6.000	6.000	6.000	6.000
Marketing	21.000	21.000	21.000	21.000
Educatie	10.000	9.000	10.000	10.000
Kosten boeken kenniscentrum	1.000	800	800	800
Abonnementen	2.800	2.800	2.800	2.800
Funeraire academie incl expert-meeting	3.000	3.000	3.000	3.000
Educatie & kenniscentrum	16.800	15.600	16.600	16.600
Reis- hotelkosten bestuur	500	500	500	500
Overige kosten bestuur	1.500	1.000	1.500	1.500
Bestuurskosten	2.000	1.500	2.000	2.000
Huur museumgebouw	14.300	14.600	14.900	15.200
Huur depot leek	8.500	8.700	8.900	9.100
Schoonmaakkosten	400	400	400	400
Geluid- en audioapparatuur	5.000	5.000	5.000	5.000
Beveiligingskosten	3.100	3.200	3.300	3.400
Meubilair en inventaris (incl. onderhoud)	2.000	2.000	2.000	2.000
Energie (gas, electra, water)	8.000	8.000	8.000	8.000
Gemeentebelastingen	2.000	2.000	2.000	600
Onderh. & Huisvestingskosten	43.300	43.900	44.500	43.700
Huishoudelijke artikelen	150	150	150	150
Restauratieartikelen	700	700	700	700
Kantoor- computerartikelen	2.000	2.500	3.000	3.500
Drukwerk	800	800	800	800
Telefoonkosten	1.500	1.500	1.500	2.400
Porto	1.300	1.300	1.200	1.200
Accountantskosten	9.000	9.500	10.000	10.500
Administratiekosten	850	850	850	850
Verzekeringen	2.900	2.900	3.000	3.000
Automatiseringskosten	9.000	9.000	9.500	9.500
Overige kosten	2.500	2.000	3.000	3.000
Fondsenwerving, sponsorrelaties	3.000	3.000	3.000	3.000
Bankkosten	350	350	350	350
Rekenverschillen	20	20	20	20
Overige bedrijfslasten	34.070	34.570	37.070	38.970
BEDRIJFSLASTEN EXCL PROJECTEN	395.609	400.070	409.832	416.197
Kosten vaste presentatie	5.000	5.000	4.000	4.000
Depotmateriaal, kleine restauraties	1.500	1.500	1.500	1.500
Collectievorming	1.500	1.500	1.500	1.500
Overige kosten	1.091	656	1.590	681
Presentatie & collectie	9.091	8.656	8.590	7.681
Tentoonstellingsbudget	20.000	20.000	20.000	20.000
Totaal projecten	20.000	20.000	20.000	20.000
Rente banken	-20	-20	-20	-20
Totaal rente	(20)	(20)	(20)	(20)
TOTAAL BEDRIJFSLASTEN INCL PROJECTEN	424.680	428.706	438.402	443.857

Fragmenten uit het gastenboek

BIJLAGEN

18-4-2017

One of the most interesting concepts I've seen for a museum. Love that death is being seen as part of life instead of taboo. I am grateful this museum exists.

23-4-2017

Indrukwekkende tentoonstelling. Af en toe zou ik bepaalde delen beter belicht willen zien. En soms hangt de tekst iets te laag. Maar waarom zou ik niet even voor de 'dood' door de knieën gaan.

6-5-2017

Zeer interessante maar ook bizarre tentoonstelling over doodskist marketing. Goed dat jullie de fotostudio aangedurfd hebben!

25-7-2017

Toerist in eigen stad. Al vaak langs gefietst en nu eens afgestapt. Goede en mooie verrassing, veel geleerd over verschillende uitvaartculturen, verdieping dankzij de audio.

25-2-2018

"Deze wereld is niet mijn woning" - Hartverscheurend mooie tentoonstelling. I.M. Rogi Wieg en Menno Wigman, Wim Brands... dichters van dienst. Rusten jullie zacht.

7-6-2018

Wat een grote hoeveelheid op zo'n klein oppervlak! We moeten terugkomen want kunnen niet alles in 1x in ons opnemen. Geweldig! Jullie raken precies de juiste snaren, Dank!

24-6-2018

What an extraordinary & beautiful place. The museum & grounds will stay with me for a long time. Peace, beauty, grief & individuality. Thankyou for a wonderful afternoon & keep up the great work

15-8-2018

Veel herinneringen komen boven, leerzame en intieme plek. Mooie overgang met begraafplaats en gelukkig nog niet ontdekt door het 'grote' publiek. Echt een parel!

24-8-2018

Ik heb erg 'genoten' van de expositie 10 jaar verzamelen. Vooral de persoonlijke zaaltteksten (bijv. de columns vd directeur en de ingesproken verhalen) en de opbouw van de verzameling d.m.v. schenkingen waardoor het van 'iedereen' voelt.

19-10-2018

What a wonderful monument to mortality!

28-11-2018

Gekomen om de mooie expositie van Kim van Norren te bekijken, ook genoten van de collectie. Luguber, smaakvol én inspirerend. Een beladen onderwerp wordt helder en openhartig neergezet! Aanrader.

20-12-2018

Soms, héél soms kom je iets tegen waarvan je denkt "Goh, ja"

17-2-2019

Prachtige verzameling! We hebben dingen ontdekt waarvan we het bestaan niet wisten. Vreemd genoeg was het minder 'luguber' dan wij bang voor waren, door de afwisseling heftig en mooi. Soms ook wel wat kippenvel gevoel. Bedankt dat jullie bestaan!

22-3-2019

Wij vinden het altijd leuk Amsterdamse musea te bezoeken. Dit was een toppertje! Echt iets anders, en hebben het idee iets nieuws te hebben geleerd over andere culturen en tijden.

24-8-2019

I couldn't stop crying. What a touching, dignified loving way to tell the stories of beloved animal friends. Thankyou so much. There should be more museums like this around the world.

11-1-2020

De Laatste Aai, mooi, treffend neergezet. Heel herkenbaar en ook fijn om te zien dat andere mensen net zo rouwen om hun dier als ik.

Van: Dan O'Brien

Verzonden: woensdag 22 januari 2020 22:55

Aan: Nederlands Uitvaartmuseum Tot Zover

Onderwerp: Visit to the museum

Hello,

I recently visited Museum Tot Zover (slightly confused Englishman on Thursday 16th) and I would just like to say what a fantastic collection the museum has! I had heard about it from some colleagues who had visited Amsterdam and knew that it would be my sort of thing, particularly as we don't really have an equivalent in the UK. As a researcher in the history of the funeral trade (and the popular understanding of the trade) I was delighted to see the collection of undertaking items and funerary ephemera. They were part of an excellent and thought-provoking collection that introduced me to the funerary experience in the Netherlands and prompted me consider some of the similarities and differences in the organisation of death in England and Netherlands. Thanks to the museum and its enthusiastic staff, I am sure that people will continue to enjoy and learn from the collection.

Best wishes,

Dr Dan O'Brien

UNIVERSITY OF
BATH

Dr Dan O'Brien
Visiting Research Fellow
Centre for Death Studies,
University of Bath

Wat schrijft de pers?

BIJLAGEN

"Erotische grafkistkalenders en andere ongemakkelijke foto's van doodskisten. Ga d'r maar aan staan, zo'n lastig product verkoopbaar maken. Bezoek deze tentoonstelling in Museum Tot Zover. En laat meteen een pikant plaatje van jezelf op een grafkist schieten."

VICE, 23/3/2017

"De portretten van de twaalf dichters hangen in de lange gang van het museum. Met ernaast het gedicht dat bij de uitvaart is voorgelezen. Vaak aangrijpend en van een ontroerende schoonheid (ga ze lezen!)."

Parool, 29/9/17

"Kim van Norren maakt schilderijen met citaten uit popsongs en gedichten, zoals Dylan Thomas' aangrijpende *Do Not Go Gentle Into That Good Night* of Hello from the other side van Adele. Haar schilderijen ogen vrolijk en licht, maar de toon is vaak ernstig en melancholiek; haar beeldtaal is een manier om de boodschap verteerbaar te maken. De kleurstelling zingt de teksten los van de liedjes, waardoor je er je eigen invulling aan kunt geven, er je eigen gedachten op kunt projecteren, waardoor weer andere, nieuwe betekenissen ontstaan."

Parool, 1/11/2018

"Puck (83) is nog kerngezond, maar heeft haar kist al in huis. De tentoonstelling met foto's van Saskia Aukema toont hoe steeds meer mensen betrokken zijn bij hun eigen uitvaart."

EenVandaag, 3/4/2019

"*De Laatste Aai* geeft een kunstzinnig gezicht aan mensenverdiert om dode dieren – een tentoonstelling die prikkelt tot nadenken."

Nederlands Dagblad, 14/6/19

"Waarom bewaren we de dikste tranen voor de dood van onze dieren? Ik zeg dit: we huilen om de vergankelijkheid. We huilen om de momenten die we doorbrachten die niet meer terugkomen. We huilen voor onszelf. Goede expositie, vier sterren."

NPO3 Brandpunt+ 27/6/2019

"Het museum is een aanrader en het omrijden waard. Onze enige tip: breid het museum uit en voeg *De laatste aai* toe aan de permanente collectie."

AD, 30/7/19

"Aaien en tegen de haren instrijken, *De Laatste Aai* doet het beide overtuigend. Knap hoe de tentoonstelling ontroert en tegelijkertijd moeilijke vragen opwerpt."

****Volkskrant, 2/9/19

"De expositie confronteert niet alleen met rouw en discrepantie. Hij roept evenzeer bezinning op over thema's als hechting, betrekkelijkheid, moraal, onherroepelijkheid, het definitieve en het absolute. Goed om te ervaren."

Oost Online, 31/8/19

"De rouwcultuur en rituelen rondom het dode dier: een bijzondere tentoonstelling in een al even bijzonder museum."

Z! De Amsterdamse Straatkrant, nr 14/2019

mdat het een mooie lente-
dag was, maakte ik een uit-
stapje naar Uitvaartmu-
seum Tot Zover, gelegen
aan een begraafplaats vol
opulente zigeunergraven,
waarop de afgestorvenen
veelal trots samen met hun auto zijn vereeuwigd
tussen kunstbloemen, lichtjes en krullerige orna-
menten.

"Wie is er nog bang voor de dood?", kopte de
museumfolder jolig, een vraag waarop het an-
woord meestal 'nou, ik wel' zal zijn. Om de pil te
vergulden, bleek de folder behalve plaatjes van de
tentoonstelling ook een 'gratis mini-doodskist
voor een huisdier' te bevatten. Wie een hond of
poes te betreuren heeft, vist achter het net: uit-
knippen, vouwen en plakken levert een piepklein
papieren kistje op, net groot genoeg voor een
muis of vogeltje.

Geamuseerd bekeek ik de imposante collectie
speelgoed rouwautootjes, de brochure 'Lijkveras-
ching, een elsch der moderne samenleving, (met
film en lichtbeelden) een gereedschapskist van
een begrafenisondernemer vol poedertjes, lotion-
netjes en wattenbolletjes waarvan men het doel
liever niet wil weten, post mortem-portretten, do-
denmaskers en rouwersierselen voor begrafenis-
sien 1ste, 2de en 3de klasse (standsbewustzijn tot
in de dood).

Het museum organiseert ook een doodsspeur-
tocht voor kinderen, aan de hand van het strip-
figuurtje 'Kleine Hein' met zijn snoezige roze
zeisje, zijn vertederend ontvleesde knookjes en
twee koddige melktandjes in zijn kale schedeltje.
Opdracht voor de kleintjes: 'Zoek de kist van de Jo-
den op. (let op het lampje met de ster!)'

De dood is salonfähig geworden; daarvan getuigt
ook de uitgestalde 'erotische kistfotografie'. Onder
het discutabele motto 'de uitvaart is onze laatste
minute of fame, dus alleen het beste is goed ge-
noeg' zijn doodskisten te zien met lekkere meiden
erop, bijvoorbeeld op handen en knieën in lakde-
ren ondergoed met hoge hoed. Ach ja, Eros en Tha-

natos, de Nick en Simon van ons onderbewustzijn.
"Maak hier je eigen pin-upkistfoto!", las ik, en
verdomd, er stond een doodskist klaar, met daar-
naast, netjes aan kapstokjes, een rijtje 'erotisch'
bedoelde attributen: engelenvleugels, een plastic
roos, carnavalsmaskers, een harpje. Er speelde
muziek: een discodeuntje uit mijn jeugd. 'Oh, I'm
ready voor your passion... I'm looking for your lo-
vin...'. Er was verder niemand. Ik trok de vleugels
aan, nam de roos tussen mijn tanden en zonk rug-
gelings neer op de harde kist.

Daar lag ik dan. Ik probeerde een zogeheten sel-
fie te maken, maar daarvoor bleken mijn armen
te kort; je zag alleen mijn hoofd, en door de lig-
gende houding niet op zijn voordeligst ook. Zo
was het dus om dood te zijn.

Bliksemsnel wierp ik vleugels en roos van me af
en rende naar buiten, de zonnige begraafplaats op.
Daar was iedereen dood.
Maar ik niet.

s.witteman@volkskrant.nl

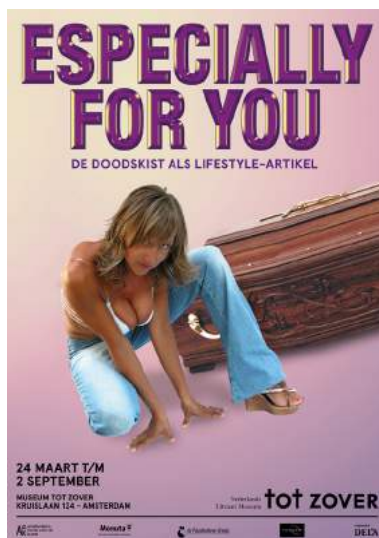
Sylvia Witteman column 'Zeisje', Volkskrant, 28/3/2017

2017

TENTOONSTELLINGEN

Visiting Hours –
Foto's van Audrius Kiauciunas
29-1-2017 t/m 21-9-2017

Especially For You –
De doodskist als lifestyleartikel
24-3-2017 t/m 21-9-2017

Hier besta ik –
in eenzaamheid gestorven
22-9-2017 t/m 11-3-2018

ACTIVITEITENPROGRAMMA

- Funeraire Academie: excursie en lezingen bij Romeinse Katakomben te Valkenburg en *Zin in Uitvaart?!* Uitvaartcongres in Eindhoven i.s.m. Coöperatie DELA ter gelegenheid van het 80-jarig bestaan van deze uitvaartorganisatie
- Netwerkkactiviteiten: Tot Zover Tafel en openingen van de tentoonstellingen
- Publieksactiviteit: *East Side Art For Breakfast*, Museumnacht
- Publieksactiviteit: "Maak je eigen pin-up kistfoto!" In het museum is een speciale fotobooth ingericht. Laat jezelf fotograferen met props en deel je foto op instagram #Especiallyforyou.
- Landelijke postercampagne 2017/18: *Kleine Hein op Reis*. Met vier verschillende posters toert de museummascotte Kleine Hein door het land om aan te zetten tot reflectie op de dood. Elk seizoen in een ander jasje en met een call-to-action: deelnemers ontvangen gratis museumentree.
- Randprogramma *Hier besta ik* met Verhalenmiddag i.s.m. Stichting Literaire Activiteiten Amsterdam, de voorstelling *Oldtimers* van Rightaboutnowinc, *Walvisjong* van Het Hoofd in Theater Oostblok, *De Eenzame Nacht* (literaire rondvaart i.s.m. Junior Chamber International)
- Presentatie: filmaltaar 'Zachtjes om het Niet' van Miloushka Bokma (van 8-6-2017 tm 10-4-2018)

EDUCATIE

- *Doodgewoon in de klas*, deelname aan Onderwijsbeurs Utrecht - pilot
- Nieuwe website online
- Workshop voor gastsprekers *Doodgewoon in de Klas* - pilot
- Lezing bij Circle of Life tijdens DutchDesignWeek 2017, adviseur bij Expositie Urnen in keramiekcentrum EKWC Sunday Morning te Oosterwijk, essay Urnen, lezing bij De-ver-van-mijn sterfbed-show in debatcentrum Arminius in Rotterdam etc.

2018

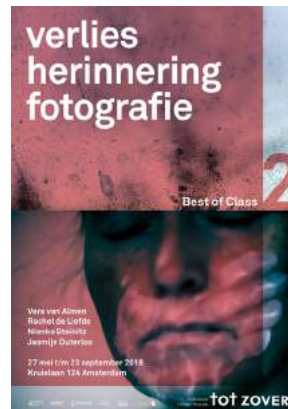
TENTOONSTELLINGEN

Norita Pinas –
As You Know Him II
25-3-2018 t/m 13-5-2018

10 Jaar verzamelen –
Over dode dingen
25-3-2018 t/m 12-5-2019

Best of Class 2 –
Verlies, Herinnering, Fotografie
27-5-2018 t/m 21-10-2018

Kim van Norren –
Do Not Go Gentle
1-11-2018 t/m 17-3-2019

ACTIVITEITENPROGRAMMA

- Funeraire Academie: Symposium *De Uitvaart – daar zit muziek in* op Zuiderbegraafplaats Rotterdam, Expertmeeting 'Grensverkenningen' op locatie Van Abbemuseum Eindhoven.
- Netwerkmactiviteiten: Poetry Dinner en openingen van de tentoonstellingen
- Expositie Special *Hier besta ik* – Studenten van de Willem de Kooning Academie bedachten creatieve concepten rondom het thema eenzaamheid. De resultaten worden getoond 18-2-2018-11-3-2018.
- Buurtactiviteit: start *Koffie- en cakelezingen* ism Linneausboekhandel. Op de zondagochtend brengen we schrijvers en publiek met elkaar in contact rondom het veelzijdige thema de dood. Elk kwartaal, 2018 met Mieke Kerkhof en Marion Bloem.
- Publieksactiviteit: Museumnacht met *Death sing-a-long*, Maak je eigen woordkunst met Kim van Norren en de *Grave Poetry Walk*.
- Podiumactiviteit: Doodgewoon VOX-POP symposium en theater ism UvA Geesteswetenschappen
- Podiumactiviteit: Première filmgedicht *IK BEN*, Mirella Mironi
- Vervolg landelijke postercampagne 2017/2018: *Kleine Hein op Reis*. Met vier verschillende posters toert de museummascotte Kleine Hein door het land om aan te zetten tot reflectie op de dood. Elk seizoen in een ander jasje en met een call-to-action: deelnemers ontvangen gratis museumtree.

EDUCATIE

- *Doodgewoon in de klas* lancering
- 2^e Workshop voor gastsprekers *Doodgewoon in de Klas*
- *Kleine Hein Zoekplaat* voor de jongste museumbezoekers 4-8 jaar.
- 'Om de oven' lezing Guus Sluiter bij presentatie boek *Goodbye Architecture*, 'Tot Zover & het taboe op de dood in de klas en de openbare ruimte', lezing Guus Sluiter bij symposium *Funerair erfgoed en de publieke ruimte* bij Liberaal Archief/Liberas te Gent, Introductie door Guus Sluiter bij boekpresentatie *Dood Kind* van Norbert Splint te Amsterdam, 'Souvenirs van de doden – de kracht van voorwerpen in de rouwcultuur', lezing Guus Sluiter bij symposium *Relieken: de actualiteit van krachtvoorwerpen* bij Rijksmuseum Het Catherijneconvent.
- Essay 'het vuur in onze verbeelding' door Laura Cramwinckel in boek *Goodbye Architecture*.

2019

TENTOONSTELLINGEN

Ik Ben –
Mirella Muroni
21-2-2019 t/m 19-5-2019

De Kist al in Huis –
Foto's van Saskia Aukema
27-03-2019 t/m 26-5-2019

De Laatste Aai –
Eerbetoonaan dode dieren
13-6-2019 t/m 23-2-2020

ACTIVITEITENPROGRAMMA

- Funeraire Academie: *Funerallab* pilot en publicatie Funeraire Academie Teksten 1 en 2.
- Netwerkactiviteiten: Tot Zover Tafel en openingen van de tentoonstellingen
- Publieksactiviteit: *The Last Supper* ism We Make The City
- Buurtactiviteit: *Koffie- en cakelezingen* ism Linneaus-boekhandel. Op de zondagochtend brengen we schrijvers en publiek met elkaar in contact rondom het veelzijdige thema de dood. Elk kwartaal, 2019 met Geerteke Van Lierop, Elke Veldkamp, Antoinette Scheulderman en Koffie- en cake matinee special: theater poezenverdriet met Edo Douma.
- Publiek randprogramma *De Laatste Aai*: o.a. Rouwcafé voor huisdierbezitters, Vleermuis avondsafari over de begraafplaats met cultuurhistorische lezing ism stadsecologen, Museumnacht met o.a. *Dead P(o)ets Society*, participatie in het museum: geef je dier een plek in de dierenhemel
- Voor uitvaart- en begraafplaatsprofessionals: Themamiddagen en lezingen dieren op de begraafplaats, toekomst dierenbegraafplaatsen.
- Online campagne #Delaatsteaai – gedenk hier je liefste dier
- Podiumactiviteit: Performance *Crematorium voor Kleine Dieren* op locatie Park Frankendael
- Literaire publieksactiviteit: *Dichters van Dienst live!* – een avond en boekpresentatie ter gedachtenis aan F. Starik
- Publieksactiviteit: Deelname aan *Herinnering Verlicht* met twee projecten: de korte film '180 Amsterdammers over de dood' en een vuurkorf gedenktafel voor overleden huisdieren.

- Publieksactiviteit: Reprise 'The Last Supper' en 'De Kist al in Huis' tijdens Dutch Design Week 2019 en participatie aan literair event Hallo Dood! in parktheater Eindhoven ism Stichting Watershed.
- Publicatie *De Laatste Aai* – catalogus light.
- Lezingen op andere locaties, o.a. Vlaams Cultuurhuis de Brakke Grond, Pakhuis de Zwijger

EDUCATIE

- Educatieprogramma voor primair onderwijs *Dierbare Doosjes* ism De Rode Loper op School
- Speurtocht *Dierensafari* over de begraafplaats en in het museum voor primair onderwijs
- Rondleidingen *De Laatste Aai* voor studenten dieren-geneeskunde
- 3^e Workshop voor gastsprekers *Doodgewoon in de Klas*
- Implementatieopdracht *Death_kids Play?!* – Studenten van de Reinwardt Academie ontwerpen een concept voor een laagdrempelige tentoonstelling speciaal voor kinderen en de dood.

2020 (in planning)

TENTOONSTELLINGEN

From here to eternity –
Roos van Geffen
12-3-2020 t/m 23-5-2020

Transmission of Being –
Sarah Grothus
5-6-2020 t/m 8-11-2020

Best of Class 3 –
(Re)Design Death
15-11-2020 t/m 20-4-2021

ACTIVITEITENPROGRAMMA

- Funeraire Academie: *Funerallab* in het midden en oosten van het land, symposium Dood & Bijgeloof in Nederland, expertmeeting Rituelen en as.
- Debat: *De avond van hond en kat* in Arminius Debatcentrum Rotterdam
- Podiumactiviteit en workshops: Dansvoorstelling *The Lost Art of Grief* in de Grote Zaal
- Filmvoorstelling en presentatie: *Ik Ben Mijn Lichaam Niet* van Julia Rombouts in Grote Zaal
- Netwerkactiviteiten: Museum om de Hoek boekpresentatie, Tot Zover Tafel en openingen van de tentoonstellingen
- Buurtactiviteit: *Koffie- en cakelezingen* ism Linneaus-boekhandel. Op de zondagochtend brengen we schrijvers en publiek met elkaar in contact rondom het veelzijdige thema de dood.
- Publieksactiviteit: Uithuyltuin en groene rouwrondeleidingen olv kunstenaar PJ Roggeband.
- Randprogramma *Transmission of Being*: lezingen en boekpresentatie
- Publieksactiviteit: Museumnacht
- Publieksactiviteit: Herinnering Verlicht op de Nieuwe Noorder met project 'Gedenk hier je liefste dier'.

EDUCATIE

- Kleine Hein speurtocht en spel voor 8-12 jaar
- Creatieve opdracht in het museum voor de Kunstschooldagen, 8^e groepers.
- Leeropdracht – Studenten van de Breitner Academie ontwerpen een kunsteducatieve opdracht speciaal voor roc studenten Zorg en Welzijn bij de tentoonstelling *Transmission of Being*.
- Uitbreiding en update van lesonderdelen *Doodgewoon in de klas* voor Pabo studenten
- Uitbreiding website met informatie voor spreekbeurten VO
- Deelname aan de KinderKunstBiennale, thema leven en dood. Ism Stichting Rode Loper op School en op locatie OBA.